

ЛІЛЯ РУСКУЛІС

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

МИКОЛАЇВ- 2022

УДК 001:174.7:378.4(075.8)
Р 88

*Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 2 від 04 жовтня 2022 р.)*

Рецензенти:

Гоголь Н. В. доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного університету імені Олександра Довженка

Дружененко Р. С. кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка

Рускуліс Л.

БК 74.58

Р 88 Академічна доброчесність: навч-метод. посіб. Миколаїв: Іліон, 2022. 86 с.

ISBN 978-617-729-096-3

У навчально-методичному посібнику розглянуто проблеми функціонування наукового стилю та специфічні риси усного й писемного наукового стилю; репрезентовано підстилі наукового стилю та їхні жанрові різновиди; з'ясовано поняття «науковий текст», його ознаки, композиційну структуру, принципи укладання наукового тексту; запропоновано методику роботи з науковим текстом; визначено особливості культури усного наукового мовлення як базису професійної діяльності дослідника; окреслено етапи класичної схеми підготовки наукової доповіді та наукового виступу, їх презентацію; проаналізовано поняття «академічна культура», її зміст та предмет, соціальне призначення, структуру, критерії визначення академічної доброчесності; з'ясовано законодавче поле академічної доброчесності; схарактеризовано поняття «плагіат» та види й способи плагіату; проаналізовано основні правила використання оригінальних текстів і правила цитування й оформлення покликань.

Навчально-методичний посібник рекомендовано для дослідників-методистів, науковців, викладачів ЗВО, аспірантів, магістрантів, студентів.

УДК 001:174.7:378.4(075.8)

ISBN 978-617-729-096-3

© Рускуліс Л., 2022

© МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2022

ЗМІСТ

Передмова	4
Наукова мова – комунікативний феномен	6
Науковий текст. Методика роботи з науковим текстом	20
Культура усного наукового мовлення	35
Академічна культура в закладі освіти	44
Плагіат: види та способи плагіату	59
Додатки	73

ПЕРЕДМОВА

Академічна доброчесність, чесне здобуття знань є ключем до успішного розвитку нашої країни. Сучасна молодь готова зробити крок до змін і почуватися більш комфортно, здобуваючи якісну освіту, будуючи кар'єру та висловлюючи власну думку. Однак, на жаль, процес «скопіювати – вставити» залишається одним із найбільш популярних шляхів «написання» усіх типів робіт, починаючи зі шкільної лави й до перших наукових доповідей, статей та ін. Актуальність студіювань, репрезентованих у посібнику, пояснюється загостренням проблеми підвищення якості професійної підготовки фахівців, зокрема навчити добирати й аналізувати наукову літературу, працювати з/над науковим текстом, дотримуючись принципів академічної доброчесності.

У навчально-методичному посібнику представлено теоретичні положення про науковий стиль сучасної української літературної мови (сфера використання, лексичні й граматичні ознаки), підстилі та їхні жанрові різновиди; ознаки наукового тексту, особливості побудови його; схарактеризовано методику роботи з/над науковим текстом (наукова стаття й тези, наукова рецензія, науковий відгук, реферат та анотація, курсове, бакалаврське й магістерське студіювання); зацентовано увагу на проблемі формування культури усного наукового мовлення, запропоновано етапи класичної схеми підготовки наукового виступу та доповіді й шляхи репрезентації наукових студіювань. Аналіз чинного законодавчого поля академічної доброчесності

уможливив розлого обґрунтувати поняття «академічна доброчесність», «академічна культура», «академічна свобода», «плагіат», «самоплагіат» та ін.; продемонструвати структуру академічної доброчесності; схарактеризувати прояви академічної нечесності та шляхи запобігання їй; звернути увагу на особливості використання цитат та національні правила оформлення бібліографічних покликань й міжнародні стилі оформлення їх.

Дібрані тексти для аналізу й опрацювання уможливають формування умінь здобувачів вищої освіти працювати з/над науковим текстом, здійснювати стилістичне редагування й конструювання, самостійно створювати наукові тексти (тези, статті, виступи й доповіді) й перевірити їх на оригінальність.

Навчально-методичний посібник побудовано відповідно до вимог створення дистанційних навчальних комплексів. Теоретичний матеріал супроводжується схемами, таблицями, рисунками. Така структура посібника сприяє ефективному впровадженню змішаного навчання, що зайняло магістральне місце в організації освітнього процесу.

Посібник рекомендовано для дослідників-методистів, науковців, викладачів ЗВО, аспірантів, магістрантів, студентів.

НАУКОВА МОВА – КОМУНІКАТИВНИЙ ФЕНОМЕН

Проблемні питання

1. Поняття про мовний стиль. Стилїстика мови, мовлення та художньої лїтератури.
2. Науковий стиль сучасної української лїтературної мови: загальна характеристика.
3. Підстили наукового стилю та їхнї жанрові рїзновиди.
4. Первиннї та вториннї науковї тексти.
5. Специфїчнї риси наукового стилю.

Теоретичнї студїювання

Мовний стиль – сукупнїсть мовних засобів, вибїр яких зумовлюють змїст, мету й ситуацїю мовлення. Кожен мовний стиль має: сферу поширення й уживання (коло мовцїв, якї ним послуговуються); призначення (виконує функцїї засобу спїлкування, повїдомлення, впливу й под.); форму і спосїб викладу (дїалог, монолог, полїлог); характернї мовнї засоби (слова, вирази, типи речень, граматичнї форми тощо).

Магїстральним поняттям стилїстики є «стиль». О. Пономарїв з'ясовує, що функцїйний стиль – «рїзновид мовлення з властивими йому лексичними, фразеологїчними, морфолого-синтаксичними, орфоепїчно-акцентуацїйними засобами, використовуваний для здїйснення однїєї з функцїй мови – спїлкування, повїдомлення та впливу». О. Селїванова вважає, що це «парадигматична ознака мовленнєвої системи; органїзацїя мовних засобів, принципів їхнього вїдбору й інтеграцїї в мовленнї і стереотипних способів комунїкативної взаємодїї, зумовлена певною сферою спїлкування на пїдставї суспїльно усвїдомленого вибору». На думку

І. Кочан, «це сума елементів мови, які особливостями свого співвідношення (мотивованого екстралінгвального) позначають якийсь вид реалій мовної дійсності.

У стилістиці вчені виокремлюють розмовний, публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, художній та конфесійний стилі мовлення. Кожен із них має свої специфічні риси та виражається особливими мовними одиницями. О. Семенов зазначає, що «науковий стиль – функціональний різновид літературної мови, що обслуговує різні галузі науки, виробництва, освіти і реалізується в спеціалізованих текстах різних жанрів», а О. Пономарів стверджує, «що твори, виконані в цьому стилі, містять інформацію, яку треба довести до інших верств суспільства».

Науковий стиль охоплює декілька підстилів:

- власне науковий (академічний, суто науковий);
- науково-публіцистичний;
- науково-популярний;
- науково-навчальний (дидактичний);
- науково-технічний (виробничо-технічний);
- науково-гуманітарний; науково-інформативний (науково-реферативний);
- науково-довідковий (довідково-енциклопедичний).

Власне науковий (суто науковий) підстиль – це підстиль діяльності наукової спільноти, а його магістральним завданням є ґрунтовне висвітлення наукової інформації. До стилю уналежнено такі жанри: монографію, дисертацію, наукову статтю, курсову роботу, дипломну роботу, магістерську роботу. Акумулює в собі ознаки інших функційних стилів *науково-публіцистичний підстиль*. Характеризуючись об'єктивністю, логічністю, точністю викладу думок, йому властиве використання стилістичних фігур, обмеженість терміносистеми, що сприяє популяризації наукового знання. Домінантне

призначення *науково-популярного підстилю* – привернути увагу широкого кола нефакхівців у певній галузі науки до актуальної проблеми в доступній та цікавій формі. Проміжне місце між науковим та науково-популярним уналежнено *науково-навчальному підстилю*, мета якого – активізація логічного мислення. З одного боку, виклад матеріалу в ньому не такий строгий, як в суто науковому, а з іншого – менше художніх елементів, як у науково-популярному. В *науково-технічному* підстилі відбувається систематизація знань про технічні об'єкти, репрезентація результатів проведених досліджень, аналіз технологій, обґрунтування гіпотез, їх доведення чи спростування. *Науково-гуманітарні* тексти демонструють дослідження в галузі філології. Також звертаємо увагу на функціонування *науково-фантастичного підстилю*, який охоплює наукові оповідання, повісті, романи.

Домінантною функцією стилю є наукове спілкування, а специфічними ознаками – офіційний характер, підготовленість мовлення, логічна послідовність, інформаційність, однозначність і точність, об'єктивність викладу. Цей стиль насичений термінами, науковими фразеологізмами; йому властиве використання дієслів на –но, -то, віддієслівних іменників, заміна форм множини однією та навпаки, превалювання складних багатокomпонентних речень із розгалуженою системою підрядності, велика кількість дієприкметникових та дієприслівникових зворотів, вставних і вставлених конструкцій. Основні функції стилю: інформативна, епістемічна, комунікативна, когнітивна, перформативна, гносеологічна, функція впливу, функція аргументованого доказу, діалогічна.

Терміни – це слова або словосполучення, що вживаються в досить специфічній (науковій,

публіцистичній, діловій та ін.) галузі мовлення й служать для точного вираження спеціальних предметів або явищ.

Види термінів: загальнозживані – це звичайні слова, які набули значного поширення; найменування предметів, якостей, ознак, дій, явищ, що однаково використовуються в побутовій мові, художній літературі та в документах (документ, справа, юрист). Такі терміни прості, доступні, зрозумілі. Вони не завжди зручні, часто багатозначні, допускають різні тлумачення, можуть застосовуватися то в одному, то в іншому значенні. Їх використання доцільне, якщо значення зрозуміле для всіх і не породжує ніяких сумнівів у певному контексті; *міжгалузеві* – терміни, взяті з різних галузей науки, техніки, а також професіоналізми (комп'ютер, фонограма тощо); *взькоспеціальні* – спеціально вироблена термінологія для обслуговування потреб лише однієї конкретної галузі (морф – лінгвістика, атом – фізика, мітохондрія – біологія тощо).

За галузями знань терміни поділяються на кілька груп. У таблиці 1 репрезентовано погляди науковців на цю проблему.

Сукупність термінів становить терміносистему галузі.

Уживають також слова й усталені словосполучення, що допомагають послідовно, логічно пов'язати між собою окремі елементи наукового тексту: як вважає автор (ми вважаємо); на нашу думку (на думку науковця, дослідника); нам імпонує думка...; необхідно зазначити, автор підкреслює необхідність; як переконують нас проведені розвідки (студіювання); безсумнівно ..., беззаперечно погоджуємося з автором; беззаперечним є той факт, що...; цілком відомим є той факт, що ..., доцільно (необхідно, важливо) наголосити (підкреслити, зазначити); убачаємо за необхідне; зазначимо, що...; цілком імовірно, що...; як бачимо; очевидним є той факт, що ... та ін.

Таблиця 1

ГРУПИ ТЕРМІНІВ

Науковці	Групи термінів
Б. Головін, Р. Кобрін	терміни науки; терміни техніки та виробництва; терміни управління; терміни культури й спорту
В. Русанівський	термінологія наукова; суспільно-політична; суспільно-економічна; юридична
«Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія»	термінологія суспільно-політичної (економічна, філософська, логічна, психологічна, педагогічна, історична, юридична, дипломатична, фінансова, офіційно-ділова); термінологічна лексика (літературознавча й лінгвістична термінологія; мистецька й мистецтвознавча (музична, театральна, кіномистецька, образотворчого мистецтва, архітектурна); фізико-математична, природнича, геолого-географічна й технічна термінологія; технічна (гірнична, металургійна, машинобудівна, електротехнічна, гідротехнічна, зварювальна, радіотехнічна термінологія; сільськогосподарська; медична; спортивна; військова; авіаційна тощо.

Проблемні запитання та завдання:

1. Дайте визначення поняттям «стиль», «мовний стиль». Охарактеризуйте ознаки стилів сучасної української літературної мови.

2. З'ясуйте розділи стилістики.

3. Обґрунтуйте основне призначення наукового стилю. Які є підстили наукового стилю?

4. Доберіть приклади кожного підстилю наукового стилю, з'ясувавши їхні специфічні ознаки?

I. Аналіз дібраного уривку здійснюйте за таким планом.

1. Фахівцям якої галузі адресований текст? Проаналізуйте лексеми на підтвердження ваших міркувань.

2. Які мовні кліше репрезентують особливості наукового стилю в наведеному уривку?

3. Випишіть термінологічну лексику, що використана в уривку

4. Зверніть увагу на особливості синтаксичних конструкцій, ужитих у тексті. Зробіть висновки.

5. Зверніть увагу на правила оформлення покликань (якщо вони є) у тексті та вимоги до укладання списку використаних джерел. Доповніть список використаних джерел, додавши ті, що стосуються теми, яка розкривається в уривку.

II. Аналізуючи науково-довідковий підстиль наголосіть на таких проблемах:

1. Які функції виконують словникові статті?

2. Які види словникових статей визначають науковці?

3. Від яких умов залежить розмір наукової статті?

4. Що таке реєстр словникових статей?

5. Дайте визначення поняття «реєстрове слово»;

6. Які джерела поповнення словникових статей виокремлено науковцями?

5. Доберіть зразок тексту науково-фантастичного підстилю наукового стилю. Перебудуйте текст так, щоб він репрезентував: а) власне науковий підстиль; б) науково-інформаційний; в) науково-діловий; г) науково-навчальний.

6. З'ясуйте особливості наукового стилю на: а) лексичному рівні; б) морфологічному рівні; в) синтаксичному рівні.

7. Охарактеризуйте ознаки термінів та специфічні особливості використання їх. Доберіть 10 вузькоспеціальних термінів. Дайте тлумачення їм.

Завдання для самостійної роботи

Проаналізуйте запропоновані зразки текстів. Доведіть їх приналежність до одного зі стилів сучасної української літературної мови, давши відповіді на такі питання: Яка сфера вживання та призначення стилю? Які основні ознаки й мовні засоби?

ТЕКСТ 1

Напишу я слово про хату за тисячу верст і за тисячу літ від далеченних сивих давен аж до великого мого часу всесвітньо-атомної бомби. На Україні й поза Вкраїною суцєю. Білу, з теплою солом'яною стріхою, що поросла зеленим оксамитовим мохом, архітектурну праматір пристанища людського, незамкнену, вічно відкриту для стуку в двері, без «можна» і без «войдіте!» високонравственну людську оселю. Бідну і ясну, як добре слово, і просту, ніби створили її не робочі людські руки, а сама природа, немовби виросла вона, мов сиріжка в зеленій траві.

Опишу її внутрішній образ. Все, що в ній є й чого нема, й не було ніколи, хоч і могло би бути. А не було й нема в ній безлічі речей. Нема в ній челяді, немає гайдуків,

прислужництва нема. Немає кабінетів, віталень, спалень, де довго сплять, і не було в ній розпусти і лінощів паразитизму. Немає на стінах фамільних портретів, і скарбів нема в сундуках, і ковані панцирі предків не красуються по її кутах, бо билися гаразд лицарі – дідки-небораки без панцирів з одверто голими руками. А потім погнили онучі, потрухли клейноди до нитки, не стало їй сліду на землі. І вона оставалась там жити, і так чомусь ставалось на світі, що поза нею вона в'яне, як квітка на дорозі.

Опишу я покинуту хату. Споконвіку кидали її, і хто кидав, мало вертався. Носило його скрізь усіма вітрами, чи сам, мов собака, бігав усе життя за чужим возом, і, може, згадував її, як щасливе дитинство, занедбану свою совість і мову занедбану свою. Покидав він у хаті свою мову.

Я не славословлю тебе, моя хатино стара. Не хвастаюсь твоєю драною правобережною і лівобережною стріхою... Я навіть забув уже, що біля тебе був хлів і клуня з чорногузом, який приносив до тебе щовесни наївне дитяче щастя з далекого теплого краю (О. Довженко).

ТЕКСТ 2

А. Хуторської визначає компетентність як сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-змістових орієнтацій, знань, умінь, навичок, можливостей), що обумовлені досвідом його діяльності в певній соціально й особистісно вагомі сфері, а компетенцію як «відчужену, наперед задану соціальну вимогу (норму) до освітньої підготовки учня, яка необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній галузі [220, с. 63-64]. Заслуговує на увагу обґрунтування І. Зязюна, який під компетентністю розуміє «здатність вирішувати професійні завдання певного визначеного класу, що

вимагає наявності реальних знань, умінь, навичок, досвіду», відповідно компетенція – «простір соціально-професійного впливу, визначений посадою, соціальним статусом, службовим функціоналом спеціаліста» [79]. Уважаємо за необхідне звернути увагу на поняття «компетентність» в освіті, в яку Н. Бібік укладає розуміння «набутої характеристики особистості, що сприяє успішному входженню молодої людини в життя сучасного суспільства» [58, с. 408], відповідно компетенція – «відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат» [Там само, с. 409] (За Л. Рускуліс).

ТЕКСТ 3

Євангелія від Йоана 1:1-17

Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було – Бог. З Богом було воно споконвіку. Ним постало все, і ніщо, що постало, не постало без нього. У ньому було життя, і життя було – світло людей. І світло світить у темряві, і не поїняла його темрява. Був чоловік, посланий Богом, ім'я йому – Йоан. Прийшов він свідком – свідчити світло, щоб усі з-за нього увірували. Не був він світло – був лише, щоб свідчити світло. Справжнє то було світло – те, що просвітлює кожну людину. Воно прийшло у цей світ. Було у світі, і світ ним виник – і світ не впізнав його. Прийшло до своїх, – а свої його не прийняли. Котрі ж прийняли його – тим дало право дітьми Божими стати, які а ім'я його вірують; які не з крові, ані з тілесного бажання, ані з волі людської, лише – від Бога народилися. Слово стало тілом, і оселилося між нами, і ми славу його бачили – славу Єдинородного від Отця, благодаттю та істиною сповненого. Свідчить про нього Йоан, і

проголошує, промовляючи: «Ось той, про кого я говорив: Той, що йде за мною, існував передо мною, був раніше за мене». Від його повноти прийняли всі ми – благодать за благодать. Закон бо був даний від Мойсея, благодать же й істина прийшла через Ісуса Христа.

ТЕКСТ 4

Звіт

*про наукову роботу в Миколаївському державному архіві
з 01.09.2021 по 01.10.2021*

студентки 544 групи факультету психології та педагогіки

Миколаївського національного університету

імені В.О.Сухомлинського

Максимів Олени Володимирівни

Роботу з архівними матеріалами проводила в Миколаївському державному архіві, де створено сприятливі умови для наукової роботи. Працівники установи неодноразово давали цінні рекомендації та побажання з процедури опрацювання джерел, добираючи необхідні матеріали.

За час роботи в архіві опрацьовано 38 (тридцять вісім) джерел, що стосуються правил укладання ділової документації XVII ст. на Миколаївщині. Всі матеріали погоджено з науковим керівником дипломної роботи.

За звітний період я навчилася: працювати з архівними матеріалами; користуватися архівними каталогами; розподіляти архівні справи за певними видами.

Під час роботи виникали такі труднощі:

- на читання кожного документа відводилося багато часу тому, що вони були написані правописом, яким ми зараз не користуємося;

- деякі ділові папери взагалі не можна було прочитати у зв'язку з нерозбірливим почерком.

Висновки та побажання;

- науково-дослідницька робота в архіві поглибила мої знання про різновиди ділової документації XVII ст. на Миколаївщині, оскільки я мала змогу простежити особливості мовленнєвого оформлення документації досліджуваного періоду;

- вважаю, що студентам необхідно глибше ознайомитися з питаннями історії ведення справочинства на Миколаївщині.

11.10.2021

(підпис)

Олена МАКСИМІВ

ТЕКСТ 5

Пішли горі селом. Батько нічого і Гриць нічого. Аж прийшли перед просторий старий будинок під соломою, з комином наверху. До того будинку йшло багато хлопців, таких як Гриць, або й більших. Поза будинком по городі ходив пан у камізельці.

- Грицю! – сказав батько.

- Га! – сказав Гриць.

- Видиш оту хату?

- Видзу.

- Пам'ятай собі, се школа.

- Ба, – сказав Гриць.

- Сюди будеш ходити вчитися.

- Ба, – сказав Гриць (І. Франко).

ТЕКСТ 6

Я бачу десятки мільйонів людей, значну частину усього населення, позбавлену у наші дні того, що навіть за найкращими сучасними вимогами іменується першочерговими життєвими потребами. Я бачу мільйони сімей, які живуть на такі скупі доходи, що сімейна катастрофа щоденно висить над ними. Я бачу мільйони, чиє щоденне життя у місті і на фермі було би назване

негідним громадянина так званого гідного суспільства 50 років тому. Я бачу мільйони позбавлених освіти, відпочинку та можливості поліпшити свою долю. Я бачу мільйони людей нації, які живуть у поганих будинках, погано вдягнені і погано нагодовані («ПНК») (за І. Кочан).

2. Доберіть зразки стилів сучасної української літературної мови та заповніть таблицю 2.

Стилі	Розмовний	Науковий	Художній	Публіцистичний	Офіційно-діловий	Конфесійний
Основна функція						
Сфера вживання						
Загальні особливості стилю						
Мовні особливості стилю*						

*Мовні особливості заповнюємо прикладами з підібраних текстів

3. Підготуйте повідомлення на тему: «Історія та сучасність наукового стилю української мови». Повідомлення супроводжуйте наочною. Укладіть список використаної літератури.

4. Виконайте зіставний аналіз власне наукового (академічного) підстилю та науково-фантастичного. Вкажіть спільні й відмінні ознаки.

5. Оберіть зразок тексту власне наукового підстилю наукового стилю (відповідно до вашої спеціальності).

Проаналізуйте частиномовну приналежність слів у тексті. Запропонуйте діаграму. Зробіть висновок.

6. Укладіть словник термінів майбутнього фаху, вибудувавши словникову статтю, яка б відповідала усім вимогам оформлення такого виду робіт.

Рекомендована література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. Львів: Світ, 1993. 432 с.
2. Бадер В.І. Функціонально-стилістичний підхід у формуванні культури мовлення студентів-філологів. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. Донецьк: ДонНУ, 2009. Вип. 19. С. 297-301
3. Баранник Н. О. Функціонально-стилістичний підхід до вивчення граматики – запорука розвитку мовленнєвих умінь студентів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2012. Вип. 28 (1). Харків. С. 23-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2012_28%281%29_5
4. Дудик П. С. Стилiстика української мови: навч. посiб. К.: Видавничий центр «Академiя», 2005. 368 с. (Альма-матер).
5. Іщенко Н., Ліпiнська В. Лексико-граматичні домінанти наукового тексту. *Вiсник НТУУ «КПІ». Фiлологiя. Педагогiка*: зб. наук. пр. 2014. С. 32-41.
6. Клименюк О. Виклад та оформлення результатiв наукового дослідження: підр. Ніжин: Аспект-Полiграф, 2007. 398 с.
7. Ковалик І., Мацько Л., Плющ М. Методика лiнгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 119 с.
8. Кочан І. М. Лiнгвістичний аналіз тексту: навч. посiб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 423 с.
9. Кравець Л. В. Стилiстика української мови: практикум: навч. посiб. для студ. фiлологічних спец. / за ред. Л. Мацько. К.: Вища школа, 2004. 199 с.

10. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 432 с.
11. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підр. / за заг. ред. Л. І. Мацько. 2-ге вид., випр. К.: Вища шк., 2005. 462 с.
12. Онуфрієнко Г. С. Науковий текст у сучасному лінгводидактичному вимірі. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* № 1, 2012. С. 334-339.
13. Пентлюк М. І. Культура мови і стилїстика: пробний підр. для гімназій гуманіт. профілю. К.: Вежа. 1994. 240 с.
14. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підр. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 136 с.
15. Пшенична Л., Шевченко В., Шишкіна Н. Термінологічна робота: науковий текст як джерело нових знань. URL: http://vlp.com.ua/files/02_38.pdf.
16. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2010. 844 с.
17. Селігей П. О. Науковець і його мова. *Українська мова.* 2012. № 4. С. 18-28.
18. Селігей П. О. Науковий стиль української мови: ресурси оновлення. *Мовознавство.* 2006. № 2-3. С. 174-186.
19. Селігей П. О. Світло і тіні наукового стилю. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.
20. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 216 с. (Серія «Альма-матер»).
21. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. К.: НАДУ, 2008. 184 с.
22. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1973. 588 с.
23. Чередниченко І. Нариси з загальної стилїстики сучасної української мови. К.: Рад. школа, 1962. 496 с.

НАУКОВИЙ ТЕКСТ

МЕТОДИКА РОБОТИ З НАУКОВИМ ТЕКСТОМ

Проблемні питання

1. Поняття «науковий текст». Ознаки наукового тексту.
2. Принципи укладання наукового тексту.
3. Композиційна структура писемного наукового тексту.
4. Методика роботи з науковим текстом.
 - наукова стаття;
 - наукова рецензія;
 - науковий відгук;
 - реферат;
 - анотація на наукову роботу;
 - автореферат дисертації;
 - курсова, бакалаврська, магістерська робота, дисертаційне дослідження.

Теоретичні студіювання

Магістральною метою наукового мовлення є створення й продукування наукового тексту (О. Семенов). Зазначимо, що тексти за сферою спілкування поділяються на розмовні, офіційно-ділові, наукові, публіцистичні, художні та змішаного типу. Отже, тексти є художні та нехудожні (науковий, офіційно-діловий, публіцистичний). І. Кочан зауважує, що «інформація, що міститься в нехудожньому тексті, завжди достатньо чітко співвідноситься з певною ділянкою дійсності й зорієнтована на конкретне коло адресатів. Такий текст обмежений низкою ознак – соціальних, професійних, політичних, територіальних,

національних і под.). Потреба максимально висвітлити наукову діяльність, розвиток суспільства в галузі науки, його прогресивні напрями спонукають науковців до розроблення єдиних вимог до наукового тексту, його кодифікації та вдосконалення, бо, як наголошує О. Баженова, наукові твори стають складником наукового пізнання й відповідно культурного контексту суспільства, поповнюють глобальний його зміст.

О. Семенов наголошує, що науковий тест – це «цілісний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією. Ю. Сурмін уважає, що «науковий текст виступає способом подання наукової інформації, результатом наукового дослідження. Він є тим інтелектуальним продуктом, що доводиться до наукової громадськості». Г. Онуфрієнко описує науковий текст як «вищу комунікативну одиницю в межах наукового дискурсу, як вербальне, цілісне, структуроване, когнітивно-комунікативне утворення, що характеризується структурно-семантичною, композиційно-стилістичною і функціональною єдністю та набором константних текстових категорій». Звертаємося до міркувань І. Арнольд про те, що домінантною функцією наукових текстів є передавання наукового знання, яке спрямоване на інтелектуально-комунікативне співробітництво. Отже, науковий тест – засіб передавання наукового способу мислення, наукових знань про той чи той науковий предмет дослідження, який упливає на науковий прогрес людства.

Ю. Сурмін зазначає, що текст постає в трьох іпостасях, а саме: продукт наукового дослідження, що охоплює певні ідеї, досліджені факти, аргументації тощо; джерело

наукової методології що отримує дослідник; інтелектуальний продукт.

За будовою наукові тексти поділяються на:

- а) первинні;
- б) вторинні.

О. Семенов зазначає, що мета первинних наукових текстів – передавання первинної інформації, здобутої під час наукових студіювань. До них учена уналежнює монографію, дисертацію, дипломні роботи бакалавра та магістра. Мета ж вторинних наукових текстів – аналіз змісту первинних текстів. До цієї групи відносяться: наукова стаття, тези, реферати, анотації, огляди, звіти тощо.

Ю. Сурмін з'ясовує ще одну класифікацію наукових текстів – тексти-констатації, що висвітлюють результат дослідження, фіксування його, утвердження дійсності, та тексти-міркування, в яких наявна не тільки констатація фактів, а й висловлені сумніви до окремих положень, пропонуються власні думки чи припущення.

Принципи укладання наукових текстів:

- *змістовної насиченості* – інноваційність поданої інформації, пізнавальна цінність її;
- *професійне ядро* – необхідність проаналізованої інформації для певної сфери діяльності;
- *наукової інформативності* – авторська концепція репрезентованого дослідження;
- *новизни наукового тексту* – наявність нових положень, які можна буде впровадити в практику;
- *змістовної завершеності* – цілісність розкритих положень;
- *проблемності* – кодування проблемних питань;
- *доступність фахівцеві тієї чи тієї галузі* – легкість сприйняття інформації та розуміння її;

- *інтертекстуальність* – зв'язок наукового тексту з іншими видами текстів; декларативність тексту – чіткий порівняльний аналіз певного процесу або явища. Принцип інтертекстуальності дає можливість виокремити різновиди текстів, що є складниками наукового, а саме: оглядовий текст, методологічний, емпірико-фактологічний, теоретичний, пояснювальний й додатковий.

1. *Оглядовий текст (огляд літератури)* – аналіз літератури з проблеми, яка студіюється. Це обов'язковий елемент будь-якого дослідження, що демонструє ступінь репрезентації питання в наукових колах. А. Корюкова з'ясовує, що оглядовий текст – «концентрована інформація, яку отримано в результаті відбору, аналізу, систематизації та логічного узагальнення відомостей із великої кількості першоджерел». Цей текст може бути вибудований за кількома критеріями: з точки зору проблеми, що висвітлюється, історія питання, географічний аспект, класифікація авторів (їхніх здобутків).

2. *Методологічний текст* – узагальнення підходів, закономірностей, принципів, методів дослідження з метою опису особливостей авторської методології проведення наукового пошуку.

3. *Емпірико-фактологічний текст* – опис, класифікація, групування та узагальнення фактів.

4. *Теоретичний текст* – різнобічне тлумачення предмета дослідження.

5. *Пояснювальний текст* – висвітлення положень інших видів тексту (примітки, пояснення, покликання на інші джерела, дотичні до дослідження, яке проводиться).

6. *Додатковий текст* (додатки) охоплює схеми, малюнки, графічні зображення, що супроводжують основний текст дослідження.

7. *Вторинний текст* – анотації, реферати, конспекти тощо. Особливістю таких текстів є короткий виклад інформації (анотація, реферат), або його розширення (критична стаття, рецензія).

8. *Науковий текст змішаного типу* – охоплює ознаки різних видів текстів (наприклад, теоретичний з елементами оглядового)

Етапи роботи над науковим текстом

1. Організаційний – вивчення стану проблеми в науковій, науково-методичній літературі, періодичних виданнях.

2. Дослідницький, що репрезентований створенням нової, раніше не розкритої, інформації шляхом спостереження, що має на меті отримання констатувального зрізу; групування й опрацювання матеріалу. Виконання дослідження – доведення гіпотези або спростування її, що є підґрунтям проведення будь-якої розвідки. В науковій літературі виокремлюють гіпотези первинні та вторинні. Перевірка гіпотези відбувається на основі аналізу теоретичного матеріалу та проведення експериментального дослідження відповідно до укладеної програми. Формулювання попередніх висновків та оприлюднення їх, презентація. Зазначимо, що саме на цьому етапі відбувається синтез оформленого писемного наукового тексту й усне його продукування.

3. Узагальнення результатів дослідження – літературне оформлення результатів шляхом складання звіту про проведену науково-дослідницьку розвідку.

Вимоги до наукового тексту: чітка структура (поділ на розділи (які є самостійним складником загальної теми дослідження), параграфи, абзаци й речення (утворення цілісної думки та без надмірного їх дроблення), що тісно пов'язані між собою), виключення повторів (зокрема у висновках до розділів та в загальних висновках); обдумане

використання графічного матеріалу; системність у процесі написання тексту; уникнення понять, які не можна однозначно інтерпретувати; оправдане використання цифр і фактів; цілісність тексту; авторське «я» змінюється на «ми», «на нашу думку».

Складники наукового тексту: назва, зміст, анотація, вступ, опис проблеми, обґрунтування наукових положень, опис дослідження та результатів, висновки й пропозиції, додатки, список використаних джерел.

Види наукової роботи.

Реферат учить здобувача вищої освіти засвоїти закони наукової діяльності: збирати матеріал із додаткових джерел, аналізувати його та порівнювати, критично оцінювати й висловлювати власне ставлення до досліджуваного.

Наукові тези – короткий виклад основних положень доповіді, наукової статті (до 2-3 сторінок).

Наукова стаття охоплює: виклад основних положень доповіді, що передбачає аналіз стану проблеми в наукових та науково-методичних джерелах, презентацію власних досліджень автора, результати студіювань, визначення орієнтирів подальшого дослідження. Функції наукової статті: дослідницька (репрезентація наукових розвідок), презентаційна (спосіб представлення матеріалу науковій спільноті), оцінна (узагальнення наукових досягнень в науковій літературі), комунікаційна (спілкування тих, хто студіює проблему, яка досліджується в статті), атестаційна (оцінювання науковця під час захисту наукових робіт).

Курсова робота – самостійна студентська письмова навчально-наукова робота реферативно-дослідницького характеру з певного курсу або з окремих його розділів, що формує вміння аналізувати наукову літературу, виловлювати власні міркування з тої чи тої проблеми,

узагальнювати досвід викладачів закладів вищої освіти та вчителів шкіл, аргументувати й доводити свою точку зору.

Дипломна робота – підсумок навчальної діяльності бакалавра й магістра, яка виконує загальнопедагогічні (контролююча, навчальна, виховна) й специфічні (вимірювання, оцінювання) функції. Вона повинна стати логічним продовження теми курсових робіт, які здобувач вищої освіти досліджував протягом першого (бакалаврського) рівня, для дипломної роботи бакалавра та частиною магістерської роботи. Домінантним для підготовки дипломного дослідження є проведення експерименту, опрацювання його даних та оприлюднення результатів. Проведення експерименту та його аналіз дають можливість студентові визначити ефективність запропонованої методики та доцільність упровадження її в навчальний процес, довести чи спростувати положення робочої гіпотези.

Дисертація на здобуття наукового ступеня є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії.

Автореферат – самостійно оформлений науковцем опис положень дисертації, який пише її автор після завершення наукової розвідки.

Проблемні запитання та завдання

1. Проаналізуйте погляди науковців на феномен поняття «науковий текст».

2. Як ви вважаєте, чому Ю. Сурмін зазначає, що науковий текст постає в трьох іпостасях: продукт наукового дослідження, що охоплює певні ідеї, досліджені факти, аргументації тощо; джерело наукової методології, що отримує дослідник; інтелектуальний продукт. Схарактеризуйте їх.

3. Схарактеризуйте наукові тексти за будовою. Думку обґрунтуйте. Відповідь супроводжуйте зразками самостійно дібраних текстів.

4. З'ясуйте принципи укладання наукових текстів.

5. Доберіть приклади оглядового, методологічного, емпірико-фактологічного, теоретичного, пояснювального й додаткового текстів. Поясніть свій вибір.

6. Які етапи роботи над науковим текстом визначають учені?

7. Схарактеризуйте складники структури наукового тексту.

8. Науковці узагальнили ознаки наукового тексту, до яких уналежнили: насиченість термінами, вживання абстрактної лексики, наявність наукової фразеології, переважання іменників; використання прикметників для уточнення змісту поняття шляхом визначення його ознак; висока частотність уживання обмеженої кількості видо-часових форм дієслівної лексики; уживання різних видів складних речень. Проілюструйте ці ознаки на прикладі самостійно дібраних текстів різних підстилів наукового стилю.

9. Якими мовними ознаками наукові тексти відрізняються від текстів інших функційних стилів?

10. З'ясуйте, що таке апробація наукового дослідження. Які є різновиди апробації.

11. Дайте визначення поняттю «наукова стаття». Які є види наукових статей?

12. Схарактеризуйте етапи підготовки наукової статті (вступ: актуальність, мета, методи дослідження (теоретичні й емпіричні), завдання); основна частина (виклад основних положень), висновки).

13. Проаналізуйте інформаційні листи, в яких подається розлога інформація про вимоги до написання статті.

14. Проаналізуйте структуру наукової статті (стаття за вибором студента; статті за 2019-2022 рр.). З'ясуйте її мовні особливості (звороти, кліше, лексико-граматичні засоби).

15. З'ясуйте особливості написання тез.

16. Що таке наукова рецензія? Які функції виконує вона?

17. Проаналізуйте технологію рецензування, запропоновану Г. Онуфрієнко. Які мовні кліше використовують науковці для підготовки наукової рецензії?

18. Визначте особливості наукового відгуку як різновиду наукової рецензії. Які аспекти повинен висвітлити науковий відгук?

19. Схарактеризуйте особливості написання реферату. Чим відрізняється реферат і наукові тези?

20. Які вимоги висунуто до написання курсової роботи? Схарактеризуйте структуру курсової роботи, яку ви виконували. Які етапи роботи над таким видом наукового студіювання?

21. З'ясуйте технологію написання дипломної роботи. Які наукові навички формуються в студента в процесі написання такого виду наукового дослідження?

22. Яка особливість оформлення висновків до розділів і загальних висновків до кваліфікаційних робіт?

23. Проаналізуйте структуру дисертаційного дослідження (за вибором студента). Що таке автореферат дисертації?

24. Із якою метою в наукових роботах використовують покликання? Які технічні вимоги до оформлення їх?

25. Яку інформацію доцільно подавати в додатках до наукових робіт?

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з запропонованим уривком. Схарактеризуйте лексичні й граматичні засоби, що використано для характеристики наукового мовлення І. Франка.

Мовний світ Івана Франка, космічно великий і серед розмаїття інших мовних світів неповторний, подивлятиме ще не одне покоління дослідників, яким судилося відкривати й пізнавати поки що не лише окремі острівці в океані Франкового мовного буття. Цей світ є витвором титанічної роботи мозку, великої сили духу, чистоти серця, всеохопної сердечної роботи до рідного. У мовному світі Митця – реалізація ментального лексикону і просвітлений слововжиток, активність свідомого/підсвідомого і великомасштабна стратегія духу, вільна гра великого інтелекту, заострення інтелектуального зору і монументальна просвітленість...

... мовний світ Генія – це вічно «заклопотане я», занепокоєне буття; це велика мережа стежок для думок, укоріненість у душі, це мислення, що постійно діє, спонукає до чину, прокладає нові шляхи. Цей мовний світ стає своєрідною системою моделювання людини, входить, як висловлюються філософи, у людський «життєсвіт»...

Генетичною здатністю та великим талантом Франка було слухати – і чути, «слухати» навіть те, що бачить око, і «чути» його перепускаючи через своє «я», сприймаючи «розумом серця», вкарбовуючи в пам'ять (За О. Сербенською).

Доберіть у всемережжі приклад наукових студіювань І. Франка, з'ясуйте мовні ознаки тексту.

2. Ознайомтеся із запропонованим текстом. Прокоментуйте вияв ознак наукового стилю (абстрагованість, логічність, точність, аргументованість та

ін.). З'ясуйте лексичні, морфологічні та синтаксичні ознаки.

Аналіз досліджень як вітчизняних (К. Бугайчук [9], І. Воротникова [14], Л. Данькевич [22], В. Кухаренко [51], Н. Рашевська [87], О. Самойленко [109], Т. Тихонова [38], В. Фандей [133] та ін.), так і зарубіжних (І. Ален [147], Е. Банадос [148], Б. Коліс [149], Дж. Мунен [149], М. Торп [152] та ін.) дослідників переконує, що сьогодні у ЗВО репрезентовано: а) традиційні форми навчання; б) форми навчання, до яких уключено елементи ДН; в) змішане навчання (blended learning); г) чисте ДН (online learning) [87, с. 89-96].

Найчастіше маємо справу з використанням змішаного навчання, яке визначено як поєднання технологій навчання за допомогою гнучкого підходу до освіти, що передбачає виконання завдань у всемережжі з використанням методів, що можуть покращити результати студента й/або зекономити навчальний час [148, с. 534], «цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок, що здійснюється освітніми установами різного типу в межах формальної освіти, частина якого реалізується у віддаленому режимі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій і технічних засобів навчання, що використовуються для зберігання і доставки навчального матеріалу, реалізації контрольних заходів, організації взаємодії між суб'єктами навчального процесу (консультації, обговорення) та під час якого має місце самоконтроль учня (студента) за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання» [9, с. 5]. Його впровадження передбачає структурування й упорядкування великої кількості навчальної інформації в електронних ресурсах (електронні копії підручників, словників, довідників, навчально-методичних рекомендацій і посібників, мультимедійний комплекс, комп'ютерні

тренажери, он-лайн проекти, завдання для СРС, тести тощо), вільний до неї доступ й ефективно швидко передавання. Зауважимо, що в більшості ЗВО, як свідчать анкетування студентів, викладачів, власний досвід роботи, реалізація змішаної форми є пріоритетною (За Л. Рускуліс).

3. Ознайомтеся із запропонованим текстом і визначте загальний зміст його. З'ясуйте смислові частини, терміни, морфологічні та синтаксичні ознаки. Визначте 5-6 ключових слів та словосполучень. Укладіть термінологічний словник. Доберіть рекомендовану літературу за темою тексту.

Успіх НДДС залежить від чіткої та скоординованої співпраці викладача й студента, проведення заходів, які залучають максимальну кількість здобувачів вищої освіти. Дослідження шляхів і способів упровадження НДДС дало змогу констатувати, що така форма роботи поєднує: навчально-дослідницьку роботу, науково-дослідницьку роботу, науково-організаційні заходи.

І. Навчально-дослідницька робота, що передбачена навчальним планом спеціальності, охоплює:

а) ознайомлення студентів на I курсі з правилами добору відповідної інформації; опанування вміннями аналізувати й конспектувати періоджерела, виділяти головне й другорядне в навчальному тексті, систематизувати навчальний матеріал, оформляти доповіді, реферати, рецензії та інші й виголошувати їх;

б) упровадження на II курсі дисципліни «Основи наукових знань», що завершується складанням заліку чи іспиту (конспект із теми; реферат; анотація опрацьованої довідкової наукової літератури до дисципліни, бібліографічний опис її, історичні дослідження тощо); виконання науково-дослідницької частини

лабораторних робіт зі спеціальних дисциплін; уведення елементів наукової творчості в мовознавчі дисципліни;

в) виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, що реалізуються в процесі вивчення програмного матеріалу з навчального курсу;

г) виконання індивідуальних досліджень – збір фактичного матеріалу, первинне опрацювання якого в подальшому буде використано під час написання курсової чи дипломної роботи;

д) написання курсових робіт із мовознавчих дисциплін і випускної дипломної роботи; вдосконалення вмінь практичної діяльності.

II. Науково-дослідницька робота, що входить до навчального плану, але виконується в позанавчальний час:

а) участь у розробленні фундаментальних і прикладних наукових тем, запропонованих випусковою кафедрою;

б) робота в наукових гуртках і студентських наукових товариствах, об'єднаннях, проблемних семінарах і круглих столах.

III. Науково-організаційні заходи, що передбачають:

а) підготовка наукових публікацій і доповідей на науково-практичні й наукові студентські конференції;

б) участь у студентських олімпіадах, конкурсах студентських наукових робіт тощо [45; 47; 48; 73; 91; 126; 141; 144] (За Л. Рускуліс).

4. Схематично (чи у формі таблиці) запропонуйте порівняльну характеристику курсової, дипломної роботи бакалавра, дипломної роботи магістра, кандидатської робіт.

5. Ознайомтеся з авторефератом дисертаційного дослідження. Напишіть на нього науковий відгук. Укладіть тлумачний термінологічний словник за темою дослідження.

6. Напишіть рецензію на статтю С. Злупко. Наука і наукознавство у творчості Івана Франка. (URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/2248/a6-8.pdf?sequence=1>). Запропонуйте графічний матеріал та додатки до статті.

7. Проаналізуйте два автореферати на здобуття ступеня кандидата наук (відповідно до вашої майбутньої спеціальності) й схарактеризуйте, які методи дослідження пропонують їхні автори в науковій розвідці. Розробіть схему, де репрезентуйте використані науковцями методи (у проаналізованих роботах) та ті, що наявні в науковій методології.

8. Проаналізуйте особливості публікації та апробації результатів наукових досліджень, скориставшись посібником «Підготовка і захист дисертації на здобуття наукового ступеня у галузі технічних наук»: інформ.-довідк. посіб. / Автори-упорядники: д-р техн. наук, проф. В. С. Моркун, д-р техн. наук, проф. М. І. Ступнік, канд. техн. наук В. В. Тронь. Кривий Ріг, 2019. 110 с. (URL: <http://www.knu.edu.ua/storage/files/2posibnik.pdf>).

9. Укладіть структурно-логічну схему термінологічних понять майбутнього фаху.

Рекомендована література

1. Іщенко Н., Ліпінська В. Лексико-граматичні доміанти наукового тексту. *Вісник НТУУ «КПІ». Філологія. Педагогіка*: зб. наук. пр. 2014. С. 32-41.
2. Ковалик І., Мацько Л., Плющ М. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 119 с.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 423 с.
4. Кравець Л. В. Стилїстика української мови: практикум: навч. посіб. для студ. філол. спец. / за ред. Л. Мацько. К.: Вища школа, 2004. 199 с.

5. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 432 с.
6. Онуфрієнко Г. С. Науковий текст у сучасному лінгводидактичному вимірі. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* № 1. 2012. С. 334-339.
7. Підготовка і захист дисертації на здобуття наукового ступеня у галузі технічних наук: інформ.-довідк. посіб. / Автори-упорядники: д-р техн. наук, проф. В. С. Моркун, д-р техн. наук, проф. М. І. Ступнік, канд. техн. наук В. В. Тронь. Кривий Ріг, 2019. 110 с.
8. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підр. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 136 с.
9. Пшенична Л., Шевченко В., Шишкіна Н. Термінологічна робота: науковий текст як джерело нових знань. URL: http://vlp.com.ua/files/02_38.pdf.
10. Рідей Н. М., Зазимко О. В., Кліх Л. В. та інші. Путівник у прикладну наукометрію: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 343 с.
11. Рускуліс Л. Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін: монографія / за заг. ред. М. Пентилюк. Миколаїв: ФОП Швець В. М., 2018. 420 с.
12. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2010. 844 с.
13. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 216 с. (Серія «Альма-матер»).
14. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. К.: НАДУ, 2008. 184 с.
15. Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1973. 588 с.
16. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. К.: Рад. школа, 1962. 496 с.

КУЛЬТУРА УСНОГО НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ

Проблемні питання

1. Культуромовна особистість доповідача.
2. Наукова доповідь. Етапи класичної схеми підготовки наукової доповіді.
3. Науковий виступ.
4. Недоліки усного наукового мовлення.
5. Наукові заходи – шлях репрезентації наукового доробку. Презентація. Види та вимоги до підготовки й демонстрації.

Теоретичні студіювання

Залучення студентів до активної наукової роботи формує їхню наукову компетентність, частиною якої, як уважає Г. Цехмістрова, є наукова комунікація – обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими та спеціалістами. Науковиця репрезентує цей феномен п'ятьма складниками:

1. Комунікант – той, хто відправляє повідомлення, зібравши та опрацювавши певні джерела.
2. Комунікат – це безпосередньо повідомлення, наукова інформація (реферат, звіт, доповідь, повідомлення тощо).
3. Канал – процес та шляхи, якими отримана інформація повинна бути передана (конференції, усережжя, бібліотека, радіо, телебачення тощо).
4. Реципієнт – той, хто отримує опрацьоване повідомлення.
5. Зворотний зв'язок – відгук на отримане повідомлення реципієнта (рецензія, відгук, стаття тощо).

Поняття «мовна особистість» обґрунтовує Ю. Караулов, з'ясовуючи, що це ідея, яка демонструє досвід її аналізу й

опису, пронизуючи всі аспекти вивчення мови, ламаючи межі між науками, що вивчають людину, яку поза мовою не можна досягнути. М. Пентилюк під мовною особистістю розуміє високорозвинену особистість, носія як національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння й навички. Компоненти мовної особистості (за В. Масловою): ціннісний, культурологічний, особистісний.

Рівні володіння мовою (за Ю. Карауловим): нульовий, перший (або лінгвально-когнітивний), мотиваційно-прагматичний (рівень діяльнісно-комунікативних потреб).

Критерії культуромовної особистості: правильність, нормативність, чистота мовлення, точність, логічність, доречність. *Правильність* забезпечується досконалим володінням нормами літературної мови. Правильне мовлення передбачає вміння відібрати в конкретній ситуації найбільш стилістично виправданий варіант, доречно обґрунтувати застосування норм мовлення, будувати усні висловлювання. *Нормативність*, що полягає в дотриманні норм сучасної української літературної мови, недопущенні калькування, змішування мов; уживанні загальновідомих, зрозумілих усім носіям мови слів. Із правильністю та нормативністю тісно пов'язана *чистота мовлення*, що вимагає доречного застосування канцеляризмів і професіоналізмів, іншомовних слів, термінів, урочистих та застарілих слів, неологізмів. Слід виключати вживання просторічних слів, що знижують загальний її рівень. Чистота мовлення – це відсутність суржику. Суржик означає штучно змішану мову, гібрид, що, безперечно, є загрозою для існування української мови, соціальним злом. *Точність* – це вживання прямих

значень слів, словосполучень, речень й уміння виражати свої думки так, щоб вони однозначно були сприйняті адресатом мовлення. Точним текст є тоді, коли в ньому не допускається подвійного тлумачення слів. Поняття «точність» має два значення: по-перше, це вживання в мовленні слів (їх значень) і словосполучень, звичних (узвичаєних) для людей, які володіють нормами літературної мови, а по-друге, це оформлення й вираження думки адекватно предметові або явищу дійсності, тобто несуперечність предмета та його назви. Це значить, що мовець повинен постійно прагнути до пізнання як реального світу, так і законів, норм мови, що неможливе без варіативності як одного, так й іншого. Багато спільного з точністю має і *логічність*, яка теж характеризує зміст висловлювання, забезпечує його смислову послідовність та чіткість. Крім того, логічність передбачає вміння ясно й послідовно мислити; дотримуватися логіки викладу; враховувати кожну конкретну мовленнєву ситуацію. *Доречне* мовлення – вміння вибрати вдалу форму спілкування, інтонаційну тональність, лексичні засоби, що найкраще підходять для неї, враховувати, з ким і де, з якою метою проголошується виступ.

Науковий з'їзд – зібрання представників певної галузі науки в масштабах країни.

Науковий конгрес – зібрання представників певної галузі науки на міжнародному рівні.

Симпозіум – міжнародна нарада наукових працівників з певного вузького спеціального питання.

Наукова конференція – форма висвітлення результатів наукових студіювань.

Наукова доповідь – розгорнуте повідомлення на певну тему, що виголошується на засіданні наукового товариства (пленарне засідання наукового зібрання). Види наукових доповідей: тематична (репрезентує розлогий виклад певної

наукової теми); інформаційна (подає інформацію про стан справ у певній галузі наукової діяльності); звітна (узагальнює результати роботи науково-дослідницьких колективів). Принципи побудови: стислості, компактності; нарощування зусилля; результативності. Класична схема підготовки наукової доповіді: інтенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція, етап релаксації.

Науковий виступ – публічне виголошення промови (думки) з певного питання.

Недоліки наукової мови під час проголошення оповіді виступу:

- вживання слів у невластивому їм значенні (брати участь); нерозрізнення відтінків значень;
- порушення лексичної чи граматичної поєднуваності;
- змішування паронімів; плеоназми, тавтологія;
- зловживання словами іншомовного походження за наявності українських відповідників;
- уживання штампів і шаблонів;
- послуговування словами іншого стилістичного забарвлення; жаргонізмами, діалектними чи просторічними словами; використання заповнювачів пауз;
- неправильний порядок слів у реченні.

Наукова дискусія – публічне обговорення наукової проблеми (окремих питань) з метою досягнення істини. Етапи підготовки наукової дискусії: визначення орієнтовних тем; з'ясування основних структурних елементів (початок; виклад інформації; власне дискусія; прийняття рішень; підбиття підсумків); з'ясування джерел інформації та опрацювання їх; використання різноманітних прийомів для вивчення теми дискусії; проектування своїх дій у процесі дискусії; визначення варіантів завершення дискусії.

Наукова суперечка – доведення власної думки з певного наукового питання.

Науковий діалог – обмін репліками-висловлюваннями між кількома вченими – учасниками суперечки.

Диспут – публічна суперечка на наукову чи суспільно важливу тему.

Електронна презентація наукового тексту – спосіб репрезентації наукової інформації за допомогою мультимедіа-можливостей.

Вимоги до підготовки презентації:

- оптимальний обсяг;
- урахування вікових особливостей і рівня підготовки глядачів;
- науковість і достовірність;
- урахування особливостей сприйняття інформації з екрана;
- естетичність.

Проблемні запитання та завдання

1. З'ясуйте складники наукової комунікації. Як ви вважаєте, що таке наукова компетентність фахівця?

2. Схарактеризуйте поняття «мовна особистість» у сучасних лінгвістичних колах. Які компоненти її характеризують?

3. Проаналізуйте рівні володіння мовою (за Ю. Карауловим).

4. Проаналізуйте критерії культуромовної особистості.

5. Що таке мовно-термінологічна компетентність? Доберіть уривок тексту наукового стилю (власне наукового підстилю) й витлумачте 10 термінів своєї майбутньої професії. Укладіть структурно-логічну схему термінологічних понять.

6. Розмежуйте поняття «наукова доповідь» та «науковий виступ». Які різновиди наукових доповідей виокремлюють науковці?

7. З'ясуйте принципи побудови наукових доповідей.

8. Проаналізуйте основне призначення інтенції як першого етапу підготовки наукової доповіді. Що таке тема (підтема, мікротема) виступу? У якому випадку тема виступу замінюється об'єктом? Наведіть приклад.

9. Про неврахування якого закону риторики йдеться в наведеному вислові? Означте мету та сутність цього закону і наведіть приклади його майстерного застосування в практиці наукових промов.

Неприйняття до уваги характеру слухачів зробить безплідним зусилля навіть великого талану (О. Бен).

10. Які фактори впливають на добір матеріалу доповіді?

11. Диспозиція – добір і розташування відповідного матеріалу. Особливості добору мовного матеріалу до вступу, основної частини та висновків. Що таке аргумент у диспозиції?

12. Елокуція – втілення змісту в мовні форми вираження. Як мовні засоби характерні для наукового стилю. Думку обґрунтуйте та продемонструйте прикладами зі самостійно дібраного уривку.

13. Меморія та акція – завершальні етапи підготовки до виступу.

14. Схарактеризуйте механічний спосіб запам'ятовування тексту промови. Як називається спосіб запам'ятовування, основу якого складає усвідомлення смислового зв'язку між елементами матеріалу. На чому він ґрунтується? Визначте умови, які передбачає логічне запам'ятовування.

15. Що таке невербальна комунікація? Яка її роль у проголошенні промови? Схарактеризуйте техніку

вербального й невербального мовлення. З'ясуйте, як може невербальна техніка спілкування схарактеризувати людину й допомогти в професійній діяльності.

16. Схарактеризуйте прийоми привернення уваги під час підготовки виступу.

17. Які наукові заходи уможливають репрезентацію наукових доробків дослідників?

18. Яка мета проведення наукових конференцій? З'ясуйте порядок підготовки до організації та проведення їх. Проаналізуйте структуру програми конференції (зразок слід дібрати з ресурсів усережжя).

19. Що таке наукова дискусія? Які є види наукових дискусій. З'ясуйте етапи підготовки наукової дискусії:

20. Що таке презентація? Які є види презентацій? Які вимоги висунуто до підготовки електронної презентації наукового тексту. З'ясуйте елементи візуальної підтримки, які можна використати у якості складників презентації?

21. Схарактеризуйте принципи розробки електронних презентацій.

22. Підготуйте науковий виступ (до 5 хвилин) про цікаві розвідки в певній професійній сфері (відповідно до фаху, який ви отримуєте). Виступ супроводжуйте презентацію (не більше шести слайдів).

Завдання для самостійної роботи

1. Схарактеризуйте поняття *повний текст наукового виступу, конспект промови, тези промови, план промови, виступ без тексту*. Визначте, ілюструючи прикладами, спільне, відмінне та особливе.

3. Прокоментуйте та проілюструйте прикладами твердження, що мовлення – теж музика, де голос покликаний звучати, мов скрипка. Яке значення має добре поставлена техніка дихання й техніка мовлення в процесі проголошення наукового виступу?

4. А) Дібрати зразок тексту наукового стилю мовлення. Підготуватися до виразного читання його. Прочитати текст, пояснити особливість дихання під час виконання уривку: тип дихання, частоту вдихів-видихів, наявність і причину навмисного дихання, місця природних пауз і дозбирування повітря. Читаючи тексти, слід навчитися дотримуватися співмірності вдиху й видиху, на коротких паузах не робити різкого видиху, до кінця довгої фрази не послаблювати голосу.

Б) Позначити в тексті місце злету (↑) й падіння (↓) голосу, перевірити силу звучання в різних за розміром приміщеннях (поставити слухача на різні відстані від мовця) Встановити, чи залежить темп мовлення – при збереженні його виразності – від простору, на який воно поширюється.

Рекомендована література

1. Абрамович С. Д., Чікарьова М. Ю. Риторика: навч. посіб. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Бабиш Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. Львів: Світ, 1993. 432 с.
3. Дробиш Л. В., Карпенко Ю. В. Дослідницька діяльність студентів як засіб якісної підготовки. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/32246/1/361-635-636.pdf>.
4. Зянько В., Коваль Н., Журко Т. Основи науково-дослідної роботи: підр. Вінниця: ВНТУ, 2013. 143 с.
5. Клименюк О. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження: підр. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 398 с.
6. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень: навч. посіб. 5-е вид. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2008. 240 с.
7. Копусь О. Організація науково-дослідницької діяльності студентів у професійній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури.

Українська мова і література в школах України. 2015.
№ 3. С. 10–12.

8. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. К.: Вища шк., 2006. 311 с.
9. Нищета В. Риторика: навч.-метод. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2021, 220 с.
10. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
11. Пентилюк М. І., Гайдаєнко І. В., Окуневич Т. Г. та ін. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики її навчання): навч.-метод. посіб. для студентів. К.: Ленвіт, 2010. 120 с.
12. Пехота О. М., Єрмакова І. П. Основи педагогічних досліджень: від студента до наукової школи: навч.-метод. посіб. Миколаїв: Іліон, 2011. 340 с. (Серія «Педагогічна освіта – XXI»).
13. Рідей Н. М., Зазимко О. В., Кліх Л. В. та інші. Путівник у прикладну наукометрію: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 343 с.
14. Рускуліс Л. Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін: монографія / за заг. ред. М. Пентилюк. Миколаїв: ФОП Швець В. М., 2018. 420 с.
15. Сагач Г. Риторика. К.: Ін Юре, 2000. 566 с.
16. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 216 с. (Серія «Альма-матер»).
17. Спанатій Л. С. Риторика: навч. посіб. К.: Ін Юре, 2008. 144 с.
18. Шейко В. М., Кушнаренко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підр. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання-Прес, 2002. 295 с.

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Проблемні питання

1. Академічна культура й етика у вищій освіті.
2. Академічна свобода й відповідальність усіх учасників освітнього процесу.
3. Законодавче поле академічної доброчесності. Академічна доброчесність у Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту». Нормативно-правова база (кодекси, положення, правила, пам'ятки тощо) з дотримання академічної доброчесності в МНУ імені В. О. Сухомлинського.
4. Зміст і предмет академічної доброчесності та її соціальне призначення.
5. Принципи визначення академічної доброчесності.
6. Структура академічної доброчесності.
7. Академічна доброчесність викладача – запорука доброчесності студента.
8. Основні прояви академічної нечесності та шляхи запобігання їй.
9. Інтелектуальна власність. Авторське право. Види та способи порушення авторського права. Захист авторських прав.

Теоретичні студіювання

Академічна культура – культура університету, інтелектуально-етична система цінностей, мотивацій, переконань та сприйнятів, які визначають професійну діяльність в освіті та науці; система цінностей, традицій, норм, правил, зразків поведінки проведення наукового дослідження, способів діяльності, принципів спілкування, що ґрунтується на педагогічно адаптованому досвіді наукової пізнавальної діяльності. Цінності академічної

культури: академічна свобода, моральна й соціальна відповідальність дослідників за результати досліджень; прагнення наукових товариств до співпраці на світовому рівні; наукова, дослідницька етика.

Академічна культура охоплює:

- кодекс честі навчального закладу;
- антикорупційні заходи;
- норми академічного середовища;
- високий рівень внутрішньої культури та свідомості;
- повага до наукового дослідження;
- боротьба з плагіатом.

Етичний кодекс академічної установи (кодекс академічної етики, кодекс академічної поведінки, кодекс честі, кодекс академічних цінностей університету або наукової установи) визначає загальну філософію функціонування університету або наукового інституту, віддзеркалює та захищає сформовані в ньому позитивні культурні традиції, підтримує цінності доброчесності колективу.

Етичний кодекс ученого України (2009 р.) прийнято Загальними зборами Національної академії наук України з метою утвердження в науковому співтоваристві етичних принципів та свідомого дотримання їх науковцями та викладачами у своїй роботі. Основне завдання документа – «надання пріоритету моральним вимірам науки та громадській відповідальності співтовариства вчених і кожного вченого зокрема». У документі зазначено, що «учений має забезпечувати бездоганну чесність та прозорість на всіх стадіях наукового дослідження і вважати неприпустимим прояви шахрайства, зокрема фабрикування та фальшування даних, піратства та плагіату. ... Учений служить лише об'єктивній істині» (п. 2. 3).

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та / або інноваційної діяльності, що здійснюється на засадах свободи слова і творчості, безперешкодного поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень, а також використання відповідних результатів. Академічна свобода реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом.

До академічних свобод уналежнено три основні свободи:

Свобода досліджень. Вільний вибір теми, напрямків, методології наукових студіювань, здійснення апробації та представлення результатів її.

Свобода викладання. Наявність власної думки викладача щодо вибору форм роботи, навчального й навчально-методичного супроводу дисципліни.

Свобода навчіння (отримання знання). Право студента самостійно обирати навчальний курс, форми навчання.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та прав, якими повинні керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та наукової діяльності. Дотримання академічної доброчесності охоплює: покликання на джерела інформації; дотримання норм законодавства про авторське право; достовірну інформацію про результати проведених студіювань (*Закон України «Про освіту»*). С. Омельчук виокремлює особливості цього поняття, наголошуючи, що академічна доброчесність – це етичні принципи та правила; вона виявляється в навчальній та науковій діяльності; стосується всіх учасників навчального процесу; забезпечує довіру до результатів навчальної та наукової діяльності.

Питання академічної доброчесності в Україні регулюють: Міністерство освіти і науки України; Державна служба якості освіти України; Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; Національна академія наук України.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності:

- Закон України «Про освіту»;
- спеціальні закони України «Про вищу освіту», «Про професійну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту»; «Про позашкільну освіту»; Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»;
- нормативні акти Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, що мають у сфері свого підпорядкування заклади освіти та/або наукові установи;
- статuti та інші внутрішні нормативні документи (кодекси честі, правила внутрішнього розпорядку, процедури прийняття рішень із питань імовірних порушень академічної доброчесності тощо) закладів освіти та наукових установ.

Нормативні документи закладів вищої освіти повинні регламентувати:

- академічну відповідальність за порушення академічної доброчесності;
- порядок установлення й доведення фактів порушення академічної доброчесності;
- шляхи прийняття рішень про академічну відповідальність за недотримання академічної доброчесності;
- процедури апеляції для учасників освітнього процесу, яких звинувачують у порушенні академічної доброчесності.

Таблиця 2

Принципи визначення академічної доброчесності

Чесність	Пошук істини й знання шляхом інтелектуальної та особистої чесності в ході навчання, викладання, наукових розвідок і надання сервісів на вимогу (прохання) адміністрації
Довіра	Стимулювання й створення клімату взаємної довіри, що заохочує й підтримує вільний обмін ідеями
Справедливість	Встановлення чітких і прозорих очікувань, стандартів і практик для підтримання справедливості в стосунках усіх учасників освітнього процесу
Повага	Цінування інтерактивної, кооперативної та партнерської природи навчання й пізнання
Відповідальність	Покладання на принципи особистої відповідальності, що підсилюється готовністю окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки
Прозорість і публічність	Доступність інформації – всі учасники процесу отримання та надання освітніх послуг, наукової діяльності, реалізації державної політики у сфері забезпечення якості освіти зобов'язані діяти відкрито й зрозуміло
Сміливість	Трансформація цінностей від розмов про них до відповідних дій, відстоювання їх в умовах тиску й труднощів

Таблиця 3

Дотримання академічної доброчесності передбачає:

<i>Для НПП</i>	<i>Для здобувачів освіти:</i>
покликання на джерела інформації за умови використання ідей, тверджень, відомостей;	самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного й підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
дотримання норм законодавства про авторське право;	покликання на джерела інформації в разі використання ідей, тверджень, відомостей;
репрезентація достовірних фактів про результати дослідження та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;	дотримання норм законодавства про авторське право;
контроль за дотриманням академічної доброчесності.	надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності.

Академічна відповідальність – різновид відповідальності, що застосовують до особи, яка порушила норми академічної доброчесності.

Академічна відповідальність за порушення академічної доброчесності:

I. НПП:

1. Відмова в присудженні наукового ступеня.
2. Позбавлення присудження наукового ступеня.
3. Позбавлення права брати участь у роботі органів, визначених законодавством, займати низку посад.
4. Звільнення НПП.

II. Здобувач освіти:

1. Повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит та ін.).
2. Повторне вивчення навчального курсу.
3. Повідомлення батькам чи іншим особам (фізичним або юридичним), які здійснюють оплату за навчання;
4. Відрахування із закладу освіти (крім закладів загальної середньої освіти).
5. Позбавлення права брати участь у конкурсах щодо отримання стипендій, грантів, участі в академічній мобільності за підтримки закладу освіти (наукової установи), де проходить навчання здобувач на строк до одного навчального року.
6. Внесення до реєстру порушників академічної доброчесності.
7. Позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати за навчання.

Дотримання вимог академічної доброчесності формує такі *компетентності студента:*

- усвідомлення значення дотримання норм академічної доброчесності;

- оцінювання власних учинків та поведінки інших учасників освітнього процесу згідно з нормами академічної доброчесності;

- дотримання академічної доброчесності й професійної етики в навчальній та професійній діяльності;

- самостійне виконання навчальних завдань;

- коректне покликання на джерела інформації.

У процесі роботи з академічними текстами студент повинен навчитися добирати, аналізувати якість джерел; конспектувати їх, покликаючись на джерела та правильно оформлюючи їх; цитувати джерела та перефразувати чужі думки власними словами: чітко, правильно й логічно формулювати власні думки; вибудовувати академічний текст відповідно до його структури.

Заходи, спрямовані на дотримання академічної доброчесності:

1. Боротьба з плагіатом.

2. Інформаційна грамотність.

3. Підвищення мотивації навчання.

4. Етичні норми академічної спільноти.

5. Антикорупційні заходи.

Заходи, спрямовані на підвищення уваги до дотримання норм академічної етики у ЗВО:

- висвітлення інформації на сайті ЗВО матеріалів про академічну доброчесність.

- залучення здобувачів освіти до розробки та впровадження політики й правил академічної доброчесності;

- обговорення на різних рівнях (від академічної групи й кафедри до вченої ради та ректорату) стану запровадження етичних норм академічної доброчесності;

- використання мотиваційних цитат з етичного кодексу;

- організація та проведення тижнів «академічної доброчесності»;
- уведення навчальних курсів (кредитів) до програм підготовки учасників освітнього процесу на всіх освітніх рівнях та програм підвищення кваліфікації викладачів;
- укладання індивідуального договору усіма учасниками освітнього процесу, де визначено етичні зобов'язання та прописано відповідальність за недотримання вимог академічної доброчесності.

Основні прояви академічної нечесності:

1. *Фабрикація* даних – штучне створення вигаданих даних чи фактів для підтвердження теоретичних положень розвідок, запропонованих у дослідженні.

2. *Фальсифікація* – свідомо заміна чи модифікація наявних даних із метою підтвердження тих чи тих наукових здобутків (підтасовування та фальсифікація списку джерел і літератури – використання джерел, що в роботі не використано; підтасовування результатів експериментальної частини розвідки та ін.).

3. *Хабарництво* – незаконне вимагання матеріальних чи грошових цінностей від певної особи в обмін на академічну вигоду.

4. *Академічний саботаж* – дії, спричинені дослідником для отримання вигоди (затягування надання рецензії на роботу; знищення певних даних та ін.).

5. *Професорська нечесність* – зловживання службовими обов'язками НПП із метою примусу та тиску на студентів чи колег.

6. *Академічне шахрайство* – використання недозволеними матеріалами в процесі виконання завдань.

7. *Списування відповідей* у процесі складання іспиту чи іншого виду перевірки знань.

8. *Придбання* матеріалів дослідження в інших осіб (організацій) та репрезентування їх як власних.

9. *Підробка підписів* в офіційних документах.

10. *Проходження процедур* перевірки знань підставними особами.

Окрім того, як академічна недоброчесність повинно характеризуватися:

- некваліфіковане керування дисертаційним дослідженням;

- зловживання в процесі обговорення дисертаційного дослідження;

- некваліфіковане опонування на захисті дисертації;

- некваліфікована чи упереджена рецензія на статтю, монографію чи дисертацію;

- викладання дисципліни без належної професійної підготовки;

- необ'єктивне оцінювання студентських досягнень;

- псевдонаукова діяльність.

Проблемні запитання та завдання

1. Що таке академічна культура. Які складники вона охоплює.

2. Схарактеризуйте загальні принципи «Етичного кодексу ученого» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>).

3. З'ясуйте поняття «академічна свобода», які складники уналежнено до академічної свободи?

4. Дайте визначення поняття «академічна доброчесність». Як ви вважаєте, чому дослідники наголошують, що воно є загальноприйнятим у світовому вимірі й відкриває можливості охопити різнобічні сфери академічного поступу суспільства? Які поняття охоплює академічна доброчесність?

5. Схарактеризуйте принципи академічної доброчесності. Чому дотримання цих принципів у навчанні є основою до успішної кар'єри? Які з цих принципів

повинні стати фундаментальними у вашій майбутній професії? Думку обґрунтуйте.

6. З'ясуйте, що таке академічна доброчесність для НПП та здобувачів освіти. Які компетентності повинні бути сформованими в студента з академічної доброчесності?

7. Проаналізуйте складники академічної доброчесності.

8. Які процеси в суспільстві спричинили кризу академічної доброчесності в Україні?

9. Які державні органи в Україні контролюють питання дотримання академічної доброчесності? З'ясуйте нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності.

10. Що таке академічна культура дослідника? З якою метою укладено кодекс ученого України (2009 р.). Які завдання з дотримання академічної доброчесності в ньому виокремлено?

11. Сформулюйте основні положення кодексу честі в навчанні.

12. Проаналізуйте заходи, спрямовані на підвищення уваги до дотримання норм академічної етики й академічної доброчесності.

13. Схарактеризуйте поняття «академічна свобода» та її складники.

14. Яку відповідальність несуть НПП та здобувачі освіти за порушення академічної свободи. Чи можна віднести списування й користування шпаргалками порушенням академічної доброчесності? До якого виду академічної відповідальності можна притягнути здобувача вищої освіти за використання шпаргалок?

15. З'ясуйте основні прояви академічної нечесності та шляхи запобігання їх.

16. Що таке інтелектуальна власність, авторське право? Які форми захисту авторського права?

17. Прочитайте текст (розміщено в додатку). Передайте думки автора своїми словами (текст обираємо відповідно до спеціальності).

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте законодавче поле, де зафіксовано основні вимоги до дотримання академічної доброчесності (Закон України «Про освіту»; спеціальні закони України «Про вищу освіту», «Про професійну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту»; «Про позашкільну освіту»; Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»).

2. Проаналізуйте нормативно-правову базу з дотримання академічної доброчесності в МНУ імені В. О. Сухомлинського.

3. Запропонуйте власне бачення «Академічного кодексу студента» у вигляді схеми.

Рекомендована література

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 170 с.
2. Академічна доброчесність у навчанні, викладанні й науковій (творчій) діяльності в Херсонському державному університеті / упоряд. С. Омельчук, В. Блах, В. Кобець. Херсон: Вид-во ХДУ, 2019. 112 с.
3. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова К.: Таксон, 2016. 234 с.
4. Бойченко М. Гідність, цілісність і успішність: академічні та громадянські чесноти. *Філософська думка*. 2014. № 5. С. 110-122.

5. Бойченко Н. М. Етичні аспекти університетських цінностей. Софія. *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2014. № 1 (1). С. 37-43.
6. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 252 с.
7. Гапон Н. Ставлення студентів до виявів академічної нечесності: кроскультурний аналіз / Н. Гапон, А. Худзічка-Чупала, А. Лупіна-Вегенер. *Вісник Львівського університету*. Серія «Філософські науки». Львів, 2013. Вип. 16. С. 241-248.
8. Гуманенко О. О. Місце рецензії в історії наукової періодики. *Наукові записки Української академії друкарства*. Серія «Соціальні комунікації». Львів, 2015. Вип. 1 (50). С. 15-20.
9. Гунчак В. М., Чепига М. П. Кодекс честі викладача як перешкода академічній нечесності і поблажливості. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. Львів, 2011. Т. 13, № 3 (49). С. 14-23.
10. Добко Т. Академічна культура як необхідна передумова ефективного управління сучасним університетом в умовах автономії. *Дух і літера*. Спец. вип. «Університетська автономія». К., 2008. № 19. С. 93-102.
11. Довідник з академічної доброчесності для школярів / уклад.: М. В. Григор'єва, О. І. Крикова, С. Г. Певко; заг. ред. О. О. Гужва. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 64 с.
12. Етичний кодекс ученого України. URL: <https://www.znu.edu.ua/etychnyj-kodexuchenogo-Ukrainy.pdf>
13. Євсєєва Г. П., Савицький М. В. Основні вимоги до якісного оформлення наукових публікацій. *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. Дніпропетровськ, 2014. № 8. С. 54-62.
14. Женченко М. І. Оформлення публікацій у наукових журналах і збірниках: вимоги стандартів та видавничі реалії (на прикладі наукових видань НАН України).

- Наука України у світовому інформаційному просторі.*
К.: Академперіодика, 2011. Вип. 5. С. 125-136.
15. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
 16. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Стаття 1 «Основні терміни та їх визначення». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
 17. Закон України «Про Освіту». URL: http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm
 18. Інформаційні бюлетені «Академічна доброчесність Infobulletin».
 19. Колесніков А. Академічна доброчесність в українському освітньо-науковому просторі: проблеми та соціальні загрози. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України.* 2019. Вип. 24. С. 122–128.
 20. Колоїз Ж. Основи академічного письма: практикум. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В., 2019. 178 с.
 21. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності / упоряд. В. Бахрушин, Є. Ніколаєв. URL: https://drive.google.com/file/d/1IJtjefmfqO1uNCn4p9cT5g6_58h0Csq9/view
 22. Методичні рекомендації щодо забезпечення академічної доброчесності в закладах загальної середньої та позашкільної освіти / авт. кол. за ред. І. Ю. Поліщук. К.: Виконавчий орган Київської міської ради (Київська міська державна адміністрація) Департамент освіти і науки, КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді». 2021. 46 с.
 23. Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ: метод. поради / авт.-уклад.: Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова; редкол.: В. Є. Сошинська; Укр. бібл. асоц. Київ: УБА, 2016. 39 с.
 24. Омельчук С. Бути чесним у навчанні й науці: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 80 с.

25. Ревуцька С. К. Курс лекцій з дисципліни «Академічне письмо». Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2018. 81 с.
26. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontsepsiya-chi-dievij-instrumentzabe-zpечennya-yakosti-vishchoji-osviti>.
27. Семенов О. М., Фаст О. Л. Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 220 с.
28. Сопова Д. Академічна доброчесність у системі професійної підготовки майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 3-4 (56-57). С. 52-56.
29. Суховірський О. Використання засобів мережі Інтернет в процесі пошуку інформації для студентських наукових досліджень з педагогіки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини*. Умань, 2011. № 3. С. 131-135.
30. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2012. 320 с.
31. Цокур О. С. «Кодекс честі» в системі вищої освіти США. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». Черкаси, 2009. Вип. 150. С. 57-62.
32. Ячменик М. Академічна доброчесність як елемент забезпечення якості освіти у вищій школі: досвід Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 8. С. 342-351.

ПЛАГІАТ: ВИДИ ТА СПОСОБИ ПЛАГІАТУ

Проблемні питання

1. Плагіат. Види плагіату. Виявлення плагіату. Навмисний та ненавмисний плагіат.
2. Самоплагіат.
3. Антиплагіатні програми.
4. Основні правила використання оригінальних текстів.
5. Правила цитування й оформлення покликань.
6. Методологія укладання бібліографії. Національні правила оформлення бібліографічних покликань. Міжнародні стилі оформлення бібліографічних покликань. Особливості використання їх.

Теоретичні студіювання

Феномен академічної нечесності (недобросовісності, недобросовісності, шахрайства) є багатогранним та може набувати різних проявів.

Оригінальність тексту – відсоткове співвідношення обсягу тексту із загальним обсягом роботи, що не співпадає з оприлюдненою в інших джерелах інформацією. Перевірити текст на оригінальність можливо за допомогою веббраузера.

Плагіат – привласнення авторства на чужий твір, відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію; використання у власних працях чужого твору без покликання на автора.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства (*Закон України «Про авторське*

право і суміжні права»). Академічний плагіат у науково-дослідницьких роботах – найбільш поширена форма академічного шахрайства.

Види плагіату:

- дослівний плагіат - дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат із покликанням на джерело;

- мозаїчний плагіат – комбінування фраз та тексту з кількох джерел в одній роботі. Компонування речень без цитувань та покликань.

- використання інформації з джерела без покликання на нього (прямі цитати; згадування джерела);

- неадекватне перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту; наведення узагальнених ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без покликання на нього;

- переклад наукового тексту без покликання на першоджерело;

- рерайт – «переказ» чужого тексту своїми словами з точним збереженням змісту оригіналу;

- реплікація – публікація однієї тієї ж статті;

- створення суміші власного та запозиченого тексту без коректного цитування джерел;

- копіювання чужої наукової роботи (чи декількох) та оприлюднення результату під власним іменем;

- фальсифікація (вигадання тих чи тих даних);

- дублювання досліджень – офіційно не підтверджена домовленість між двома й більше особами, результатом якої є виконання однакових (подібних) робіт;

- компіляція – навмисне конструювання тексту з декількох.

Поняття, що описують автоматичну перевірку робіт на плагіат

Використання спеціальних символів та шрифтів: пробіли, які вставляються між словами та всередині слова, поділ слів навпіл, нижні підкреслення; заміна пробілів на спеціальні символи.

Заміна символів у слові латиницею – наявність у словах іншомовних букв (зазвичай «с» українське замінюють на «с» англійське, аналогічно з «і», «а»). Заміна символів може свідчити про зумисне спотворення тексту для підвищення відсотку його унікальності (до 50 % на одній сторінці). Більшість безкоштовних систем сприймає це як нове слово й не може виявити плагіату.

Приховані кольорові картинки – приховування оригінального тесту, що не співпадає темі дослідження, під картинкою, на якій зображено текст із теми роботи.

Приховані об'єкти – розміщення в тексті дослідження спеціальних формул, що наповнені нетематичними текстами.

Схожість тексту – відсоткове співвідношення обсягу тексту, який дослівно або частково співпадає з інформацією, оприлюдненою в інших джерелах, із загальним обсягом роботи.

Нерівномірне розміщення запозиченого тексту в роботі – розпорошення по всій роботі опрацьованого великого шматка запозиченого тексту.

Стилістична неоднорідність дослідження – наявність у текстів лексичних та граматичних ознак різних стилів сучасної української літературної мови.

Написання роботи складною мовою та заміна слів синонімами. Репрезентована робота не відображає потенційних можливостей здобувача освіти, а стиль написання надто складний для нього.

Переклад – один із найважчих для виявлення методів приховування плагіату, особливо, якщо цей переклад здійснював професіонал.

Для встановлення академічного шахрайства потрібно:

1. Детально ознайомитися з джерелами написання наукової роботи. Проаналізувати текст, зіставляючи цитати зі списком літератури. Особливу увагу варто звернути на цитування літератури, яку молодому досліднику з тих чи тих причин важко знайти у вільному доступі в усережжі або в бібліотеці (йдеться про рідкісні вузькоспеціалізовані видання, стародруки, іншомовні джерела).

2. Звернути увагу на прізвища дослідників, яких згадує автор. Занепокоєння повинні викликати цитування науковців, праці яких не наведено в списках джерел. Зазвичай такі фрагменти здобувачі освіти беруть зі статей, рефератів, авторефератів, дисертацій, курсових та інших видів письмових робіт, розміщених в усережжі. Такі вставки дають значну частину збігів у процесі перевірки на плагіат.

3. Перевірити текст на наявність неузгоджених мовних елементів, стилістичних та синтаксичних помилок, що можуть свідчити про спотворення тексту. Подібні огріхи також характерні для машинного перекладу текстів. За можливості текст науково-дослідницької роботи слід перевірити за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення. В Україні ліцензованою програмою для вирішення подібних задач є Unicheck. Необхідно пам'ятати, що аналіз тексту цією програмою є підставою для подальшого його перегляду, але не до звинувачення здобувача освіти в академічному плагіаті.

Не є плагіатом:

- повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;
- твори народної творчості (фольклору);
- видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційних документів політичного,

законодавчого, адміністративного характеру (законів, указів, постанов, судових рішень, державних стандартів тощо) та їх офіційних перекладів;

- державні символи України, державні нагороди, символи та знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, символіка територіальних громад, символи та знаки підприємств, установ та організацій (після їх офіційного затвердження);

- грошові знаки;

- розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонних довідників та інших аналогічних баз даних, що не відповідають критеріям оригінальності й на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду).

Також не є плагіатом опублікування анонімного твору чи його частини під власним іменем, оскільки в цьому випадку на анонімний твір авторське право не поширюється. Зазначимо, що останнє положення не поширюється на матеріали, опубліковані на інтернет-ресурсах без вказівки на автора. Під час роботи з такими джерелами слід робити коректні покликання на першоджерело (у цьому випадку – сайт). До загальновідомих зараховують відомості (формулювання), наведені в багатьох (п'ять і більше) джерелах. Однак, у процесі підготовки науково-дослідницької роботи потрібно наводити коректні цитати із загальновідомих книг, за необхідністю звертатися до довідкової літератури. Для виявлення помилок цитування необхідно перевірити покликання в роботі та зіставляти їх зі списком літератури.

Аутсорсинг завдань – підготовка сторонньою особою (організаціями) наукових текстів на замовлення на анонімній та переважно платній основі.

Самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів.

Приклади самоплагіату:

1. Дуплікація публікацій – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт, як нових наукових робіт.

2. Дублювання наукових результатів – публікація одних і тих самих наукових результатів у різних статтях, монографіях, інших наукових працях, як нових результатів, які публікуються вперше.

3. Подання в звітах із виконання наукових проєктів результатів, що містилися в попередніх роботах, як отриманих у процесі виконання відповідного проєкту.

4. Агрегування чи доповнення даних – суміщення старих і нових даних без їх чіткої ідентифікації з відповідними покликаннями на попередні публікації.

5. Дезагрегування даних – публікація частини раніше опублікованих даних без покликання на попередню публікацію.

6. Повторний аналіз раніше опублікованих даних без покликання на попередню публікацію.

До самоплагіату не уналежнено: перевидання (стереотипні чи перероблені та/або доповнені) монографій, підручників, навчальних посібників, інших творів, що містять результати наукової, освітньої або творчої діяльності, в яких наведено інформацію про перевидання та/або покликання на перше видання; обмежене використання в нових монографіях, підручниках, навчальних посібниках фрагментів раніше опублікованих робіт автора, якщо у новій роботі наведено відповідну

інформацію, а обсяг дублювання узгоджений із видавцем та замовниками видання.

Антиплагіатна програма – комп’ютерна програма, що порівнює текстовий документ із певною сукупністю інших документів та виявляє фрагменти, що одночасно наявні в цих документах. Ці програми не виявляють збіги в текстах, що написані різними мовами; з ретельно перефразованими текстами; текстами, що не розміщені в усережжі.

Відсоткові збіги – це текстові збіги правильно оформлених цитат; назви установ, де виконано дослідження; стандартні слова, словосполучення; копіювання тексту власної статті автором у текст дисертації.

ANTIPLAGIAT призначений для перевірки на плагіат курсових та дипломних робіт. Сервісом доцільно користуватися для первинної перевірки на унікальність, однак до результатів варто ставитися з підозрою.

STRIKEPLAGIARISM.COM – усережнева система, яка автоматично перевіряє оригінальність тексту, немає обмеження на обсяг документу.

UNICHECK – платний онлайн-сервіс пошуку плагіату, який перевіряє текстові документи на наявність запозичених частин тексту з відкритих джерел в усережжі внутрішньої бази документів користувача.

Особливості цих програм: зручно та якісно уможливають перевірку ; знаходять текстові збіги; розпізнають маніпуляції з текстом; автоматично генерують онлайнвий звіт.

Цитата – дослівне відтворення фрагменту певного тексту з обов’язковим покликанням на джерело. Пряме цитування – точне подання цитованого тексту. Непряме цитування – перефразування або недослівне відтворення чужого тексту.

Приклади оформлення цитат:

Зразок 1.

Дослідження законів творення слів за допомогою морфологічних способів стає предметом вивчення словотвору, який у сучасній лінгвістиці розглянуто і як частина морфології поряд із формотворенням та словозміною, і як окремих розділ граматики, що розвивається разом із морфологією й синтаксисом [55, с. 220]. Пріоритетним наразі є другий погляд, за яким учені виділяють його як окремих розділ науки про мову, тісно пов'язаний із лексикою й граматиною. Об'єктом словотвору, як доводять дослідження І. Вихованця, К. Городенської й А. Грищенка, є «словотвірний рівень мовної системи, який має міжрівневий характер, тому, що його одиниці (словотворчі ресурси) є водночас одиницями інших мовних рівнів» [33, с. 6].

Зразок 2.

Погоджуємося зі студіюваннями О. Копись, яка, наголошуючи на необхідності «оволодіння {...} сукупністю знань, умінь і навичок, {...} засвоєння змісту та структури мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін», вибудовує засади лінгводидактичної компетентності студента [91, с. 47], що, на думку Н. Остапенко, закладає оцінне ставлення до мовознавчих курсів [133, с. 129].

Загальні правила цитування:

- покликання на джерела в тексті наукової роботи слід зазначати порядковим номером за переліком покликань у квадратних дужках;
- у виносках або у квадратних дужках наводяться покликання, якщо в тексті наукової роботи необхідно зробити покликання на складову частину або на конкретні сторінки відповідного джерела;
- покликання на ілюстрації (схеми, таблиці) наукової роботи слід вказувати порядковим номером ілюстрації (рис. 1; схема 1; таблиця 1); покликання на формули

наукової роботи – порядковим номером формули в дужках (у формулі 1);

- цитати слід наводити для підтвердження власних аргументів покликанням на авторитетне джерело або для критичного аналізу друкованого твору. Текст цитати починається й закінчується лапками та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання; наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками;

- цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту й без перекручень думок автора; пропуск слів, речень, абзаців під час цитування допускається без перекручення авторського тексту й позначається трьома крапками, які можуть ставитися у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, на кінці);

- кожна цитата обов'язково супроводжується покликанням на джерело;

- у разі непрямого покликання слід давати відповідні покликання на джерело;

- якщо автор статті, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора статті, а весь текст застереження вміщується в круглій дужки (*авт.*).

Покликання – сукупність бібліографічних відомостей про документ, який цитується в тексті. В наукометрії покликання допомагає визначити актуальність і значущість публікації, вплив її на розвиток досліджень у певній галузі.

Види покликань за місцем розташування:

- *внутрішньотекстові* (інформація про джерело вказується в тексті документа);

- *підрядкові* (інформація про джерело вноситься з тексту вниз документа);
- *затекстові* (інформація про джерело вноситься за текст документа або його частини).

Міжнародні стилі:

1. MLA (Modern Language Association) style – гуманітарна сфера (мистецтво, література, іноземні мови, релігія, філософія);
2. APA (American Psychological Association) style – суспільні науки (соціологія, право, психологія, історія);
3. Chicago (Turabianstyle) – універсальний стиль для академічних видань і студентських наукових робіт;
4. Harvard style – гуманітарні й суспільні науки;
5. ACS (American Chemical Society) style – хімія та інші природничі науки;
6. AIP (American Institute of Physics) style – фізика та фізичні науки;
7. IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style – інженерія, електроніка, телекомунікація, інформатика, інформаційні технології;
8. Vancouver style – медицина та фізичні науки;
9. OSCOLA (Oxford University Standard for Citation of Legal Authorities) – правознавство і юриспруденція;
10. APS (American Physics Society) style – фізичні науки;
11. Springer MathPhys Style – математика, фізика, статистика.

Зразки оформлення списку літератури (джерел):

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник. К.: Либідь, 1998. 560 с.
2. Англо-український словник: у 2 т. Близько 120 000 слів. / упор. М. І. Балла. К.: Освіта, 1996. Т.1. 752 с.
3. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: дис.. ... докт. пед.

наук: 13.00.02. Херсонський державний університет, Київ-Кривий Ріг, 2009. 447 с.

4. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива. *Початкова школа*. 2002. № 5. С. 5-6.

5. Бойкарова Л. Когнітивно-комунікативна методика навчання української мови. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 10. С. 231–235. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gsuk_2013_10_60.pdf (дата звернення: 20.06.2022).

Проблемні запитання та завдання

1. Дайте визначення поняттям «плагіат», «академічний плагіат». Як ви вважаєте, чому виявлення академічного плагіату в науково-дослідницьких роботах є найбільш поширеною формою академічного шахрайства?

2. З'ясуйте види плагіату. Як ви вважаєте, чому явище плагіату вчені вважають давньою проблемою, яка має новий масштаб?

3. Схарактеризуйте поняття, що описують автоматичну перевірку на плагіат (використання прихованих символів, заміна символів у слові латиницею; схожість тексту, нерівномірне розміщення запозиченого тексту в роботі; стилістична неоднорідність дослідження; написання роботи складною мовою та заміна слів синонімами; маніпуляція цитатами; переклад).

4. Як проходить процедура встановлення тексту на виявлення плагіату?

5. Оприлюднення яких об'єктів не є плагіатом?

6. Що таке навмисний та ненавмисний плагіат (за *Баррі Білмором*).

7. Дайте визначення поняття «самоплагіат». Які прояви самоплагіату найбільш поширені в практиці написання наукових робіт? Які наукові студювання не слід уналежнювати до проявів самоплагіату?

8. З'ясуйте, що таке унікальність тесту.

9. Які антиплагіатні програми репрезентовано сьогодні для перевірки робіт для визначення їхньої унікальності? Дайте їх характеристику.

10. Що таке цитата? Які є види цитат? З'ясуйте, як правильно оформити цитату, щоб підготувати текст для перевірки на плагіат? Оформіть цитату: а) у формі речення з прямою мовою; б) як складнопідрядне речення; в) із вставним компонентом (словосполучення, речення); у формі епіграфа.

11. Які є стилі оформлення цитат? Наведіть приклади.

12. Проаналізуйте наукову статтю (за фахом) на наявність цитат. Чи наявні прямі та непрямі цитати? Чи подає автор статті власне бачення проблеми (узагальнення) після цитування?

13. Прочитайте тексти із практичного заняття 6 (відповідно до фахового спрямування). Передайте їх своїми словами з використанням прямого й непрямого цитування. Зробіть покликання. Розширте запропоновані тексти думками інших науковців (2-3) про порушену в уривку проблему.

Завдання для самостійної роботи

Підготуйте тези, враховуючи магістральні вимоги до цитування. Оформіть покликання на праці, які ви використали. Виступ супроводжуйте презентацією

Рекомендована література

1. Академічна доброчесність: виклики сучасності. *Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян* (Республіка Польща, Варшава, 11.03 – 23.03.2019). Варшава, 2019. 175 с. URL: <https://www.iiasc.org/wp-content/uploads.pdf>
2. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол.

- моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтяр'євої. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 170 с.
3. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова К.: Таксон, 2016. 234 с.
 4. Довідник з академічної доброчесності для школярів / уклад.: М. В. Григор'єва, О. І. Крикова, С. Г. Певко; заг. ред. О. О. Гужва. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 64 с.
 5. Етичний кодекс ученого України. URL: <https://www.znu.edu.ua/etychnyj-kodexuchenogo-Ukrajiny.pdf>
 6. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
 7. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Стаття 1 «Основні терміни та їх визначення». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
 8. Закон України «Про Освіту». URL: http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm
 9. Інформаційні бюлетені «Академічна доброчесність Infobulletin».
 10. Кременовська І. В. Плагіат у наукових публікаціях: методи виявлення та викорінення. URL: https://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2015_11/09_kremenovska.pdf
 11. Кудінов І. О. Основи наукового цитування. URL: Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-cituvannya.pdf
 12. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності / упоряд. В. Бахрушин, Є. Ніколаєв. URL: https://drive.google.com/file/d/1IJtjfmfqO1uNCn4p9cT5g6_58h0Cxq9/view
 13. Методичні рекомендації щодо забезпечення академічної доброчесності в закладах загальної середньої та позашкільної освіти / авт. кол. за ред. І. Ю. Поліщук. К.: Виконавчий орган Київської міської ради (Київська міська державна

- адміністрація) Департамент освіти і науки, КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді». 2021. 46 с.
14. Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ: метод. поради / авт.-уклад.: Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова; редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська; Укр. бібл. асоц. К.: УБА, 2016. 39 с.
 15. Омельчук С. Бути чесним у навчанні й науці: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 80 с.
 16. Програмне забезпечення для перевірки наукових текстів на плагіат: інформаційний огляд / автори-укладачі: А. Р. Вергун, Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська; Українська бібліотечна асоціація. К.: УБА, 2016. 36 с.
 17. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrumentzabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti>
 18. Тихонкова І. О. Список літератури наукової статті – важливий індикатор якості статті (як не мати зайвого клопоту з його оформленням). *Наука України у світовому інформаційному просторі*: [зб. наук. пр.]. Київ, 2015. Вип. 11. С. 100-106.
 19. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма: метод. реком. та програма курсу. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Academic_Writing_Course.pdf

ДОДАТКИ

ТЕКСТ 1

У сучасній науці вже не виникає сумнівів про те, що розвиток людини не може бути відірваним від складного ланцюга формування всього живого світу протягом багатосторічної історії. Це провідне положення еволюційної теорії було обґрунтоване та доведене в результаті жорстких суперечок науковців ряду поколінь. Одним з предметів найбільших суперечок, і тривали кілька сторіч, про проблему виникнення життя на землі, є питання про те, чи відрізнялися спочатку живі організми постійністю форм своєї будови або їх розвиток відбувався поступово, від простих форм до складних. Особливо інтенсивно розгорнулася боротьба за справжню еволюційну теорію в першій половині XIX ст. Один з перших засновників наукового еволюціонізму Ж. Б. Ламарк наголошував на великій формуючій ролі зовнішнього середовища та значення функцій органів для становлення їх структури: «Функція породжує орган». Він визнавав тільки еволюційний шлях перетворення організму, заперечуючи теорію наземних катастроф, створену Ж. Кюв'є. Велике значення в процесі зміни тваринних організмів Ламарк надавав нервовій системі. Велике значення в біології відіграли праці Ч. Дарвіна, який довів тваринне походження людини, а також роль природного відбору. У науковій біологічній школі велике значення мали праці М. О. Северцева, О. О. Ковалевського, А. М. Бекетова та ін., хто підтримував еволюційну теорію. Необхідно підкреслити роль нервової системи на різних рівнях її розвитку в складних процесах формоутворюючих живих організмів. Нервова система перетерпіла зміни на всіх етапах еволюційного ланцюга. Нервова система перебудовувалася, та ускладнюючи свою

внутрішню організацію, через обмін речовин змінювала зовнішній вид тварини, її внутрішні органи з метою кращого прилаштування їх до умов оточуючого середовища. Мова йде про розвиток виду (філогенез) та індивідуальний розвиток (онтогенез). Еволюція нервової системи відбувається по мірі розвитку живих організмів. Під час пристосування їх до умов оточуючого середовища та способів харчування. Вивчаючи будову нервової системи на етапах еволюції тваринного світу, можна виділити основні принципи еволюції. Основний та найбільш загальний принцип ґрунтується на тому, що на різних етапах еволюції відношення організму тварини з середовищем та їх поведінка регулювалися різними апаратами нервової системи і, як наслідок, мозок людини є продуктом тривалого історичного розвитку (Шеремет М. К., Боряк О. В. Неврологічні основи логопедії: навч. посіб. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. 252 с.).

ТЕКСТ 2

Чимало ольбійців покинули місто, щоб на Бористенді та по той бік лиману, в селитьбах Гілеї, перечекати страшні дні. Таких малодуких назбиралось чи не четвертина міста і, в першу чергу, були то заможні купці, крамарі та родини з малими дітьми. Натомість, під мурами, на майданах та на вулицях, стояли табором дружини ззеленізованих сусідніх племен, які поклали боронитися з мурів Ольбії. До міста поспішно звозились харчові запаси та фураж для скотини, зганялись череди, вівці та кози, табуни коней.

Невелика ескадра була вислана до тиранських берегів стежити за посуванням варварів. Хапливо обновлявся кріпосний рів перед мурами, забивалися в його дно гострі палі. В одній із юрб втікачів прибув поранений тиріський стратег і він потвердив, що такого страшного ворога ще

не бувало. Там, де він ступить, лишається одна смерть! Почувши це, ті мешканці, які ще вагались покинути рідне гніздо, сідали на човни; тікали з Ольбії останні чужинці.

Але, незважаючи на масову втечу, Ольбія не вилюднювалась, а навпаки, була переповнена біженцями, у більшості варварами; греки потонули в їхніх натовпах.

Заклопотаність старших міста була велика: прохарчувати таку тьму-тьмущу людей! На скільки днів провіанту вистачить? З другого боку, завдяки цьому стовпищу, потроїлась кількість оборонців осади... (Микола Аркас-Третій. Здобуття Ольбії гетами).

ТЕКСТ 3

«Мова – поняття багатозначне». Те, що вона є головним засобом людського спілкування, а разом із працею – знаряддям пізнання й перетворення світу й самої людини – її носія, тепер уже ніхто не має сумніву. Не викликає заперечень і те, що вона є засобом акумуляції людський знань і що з її допомогою створюються всі культурні цінності – матеріальні і духовні...

Мова сучасної нації поліфункціональна: вона вживається у побуті, на виробництві, нею твориться художня література, ведеться масова інформація про події в житті нації, її стосунки з іншими націями і народностями.

Національна мова багатоманітна не тільки в своїх функціональних виявах. Вона підпорядковує собі територіальні діалекти, що в функціональному плані найбільше пов'язані з побутовим мовленням, соціальні діалекти, продовженням яких, з одного боку, є різного роду жаргони, а з другого, – мова різноманітних галузей науки, літературно-художньої творчості, що, незважаючи на велике розмаїття індивідуальних почерків, завжди характеризується певним набором стабільних

ознак, насамперед образністю і прагненням до інтеграції інших функціональних виявів. Центральною інтегруючою силою кожної національної мови є її кодифікована частина – літературна мова, що є загальнозрозумілою для всіх її користувачів (В. Русанівський).

ТЕКСТ 4

Корпускулярно-хвильовий дуалізм є теорією про те, що будь-яка речовина (електромагнітне випромінювання, фізичне тіло, атом тощо) на мікрорівні становить одночасно як найдрібніші частинки (корпускули), так і хвилі. Спочатку тільки світлу приписувалася така дивна властивість – бути водночас і хвилею, і частинкою. Речовина ж розглядалася як система звичайних точкових частинок. Французький вчений Луї де Бройль у 1924 році, спираючись на подвійну природу світла, дійшов до висновку, що подвійність повинна бути поширена і на частинки речовини. Він висунув гіпотезу про універсальність корпускулярно-хвильового дуалізму, стверджував, що не тільки фотони, але й будь-які інші мікročастинки матерії поряд з корпускулярними володіють також хвильовими властивостями. Згідно з де Бройлем, з кожним мікροоб'єктом пов'язуються, з одного боку, корпускулярні характеристики – енергія E і імпульс p , а з іншого – хвильові – частота ν і довжина хвилі λ . Кількісні співвідношення, що пов'язують хвильові та корпускулярні властивості частинок, такі ж, як для фотонів: $E = h\nu$, $p = h / \lambda$. (6.1.1)

Таким чином, будь-якій частинці, що володіє імпульсом, співставляють хвильовий процес з довжиною хвилі, яка визначається за формулою де Бройля: $\lambda = h / p$. (6.1.2) (Елементи квантової фізики: фізика атомів, молекул і твердого тіла: практикум з навчальної дисципліни «Фізика» для студентів напрямів підготовки 6.050101

«Комп'ютерні науки», 6.051501 «Видавничо-поліграфічна справа» / О. О. Бондаренко, О. М. Гоков, К. О. Катрунов, Н. С. Цанко. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 248 с.).

ТЕКСТ 5

Що таке STEM? STEM (від англ. Science – природничі науки; Technology – технології; Engineering – інжиніринг, проєктування, дизайн; Mathematics – математика) – термін, який означає сучасну освітню парадигму в розв'язанні питань освітньої політики та формування навчальних програм на основі інтеграції природничоматематичних дисциплін і технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Чим відрізняється STEM-освіта? Нині не існує загальноприйнятого визначення поняття STEM-освіти. У широкому контексті – це педагогічна технологія формування та розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей здобувачів освіти, рівень яких визначає конкурентну спроможність особистості на сучасному ринку праці. Так, більша частина STEM-сфер діяльності стосуються широкого спектру інженерії, а інша частина – інформатично-математичної та науково-природничої діяльності, серед яких аерокосмічна, комп'ютерна, біомедична, хімічна, машинобудівна, атомна, енергетична, екологічна, хімічна інженерія, інформаційні технології, геоматика, мехатроніка, програмування, агротехнологія, атмосферні та космічні дослідження тощо (Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: метод. реком. / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с.).

ТЕКСТ 6

Водночас добираючи технології розвитку мовлення, слід враховувати вікові особливості дітей. Так, у молодшому дошкільному віці перевага надається такому способу підтримки активного мовлення, як спільне мовлення, коли вихователь починає фразу, а дитина її продовжує і закінчує. Переваги спільного мовлення виявляються в тому, що, незалежно від ступеня підготовленості дитини, рівня її зв'язного мовлення, результат складання розповіді за картиною завжди буде позитивним, оскільки у дитини почуття успіху стимулює бажання придумувати ще. Важливо, щоб мовленнєва допомога вихователя була лише тлом, сполучною ланкою, яка допомагала б поєднувати окремі слова у зв'язні речення, судження, не гальмувала б дитячої ініціативи, спонукала б до самостійності. Складання розповідей бажано супроводжувати предметними діями. Такий спосіб активного мовлення, коли розповідь складають спільно вихователь і діти або тільки діти під керівництвом вихователя, називають інсценівками з іграшками (Л. Шадріна) (URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4095/1/Bohush.pdf>).

ТЕКСТ 7

Упродовж усього періоду навчання в початковій школі перевтілень педагога й дітей в ігрові образи, використання окремих ігрові елементів, організація дидактичних та інших видів ігор сприяє встановленню взаєморозуміння між педагогом і дітьми, співпраці вчителя й учнів, налагодженню навчальної роботи на засадах співтворчості. «Емоційністю гри стимулюється працездатність, підвищується продуктивність навчальної діяльності молодших школярів. За спостереженнями вчителів, гра майже вмиг детермінує бажання долати

будь-які труднощі, що трапляються у процесі пізнавальної діяльності. Гра, захоплюючи знімає надмірне навантаження у процесі розумової роботи: де й дівається втома, коли діти виконують завдання знайомих літературних героїв – Червоної Шапочки, Мудрої Сови, Мальвіни та ін. Поєднанням розумових дій з уявно-практичними вчитель підтримує увагу учнів, розширює їх зацікавленість» [2, с. 28]. Часто ігрова діяльність у шкільній практиці використовується як чинник організації між предметної інтеграції: уявний сюжет об'єднує у процесі уроку пізнавальний зміст із художньою працею, навчанням грамоти, читання, математики, природознавства (за С. Якименко).

ДОДАТКИ

СХЕМА 1

Стилістика української мови

**Науковий стиль у системі стилістики
сучасної української літературної мови**

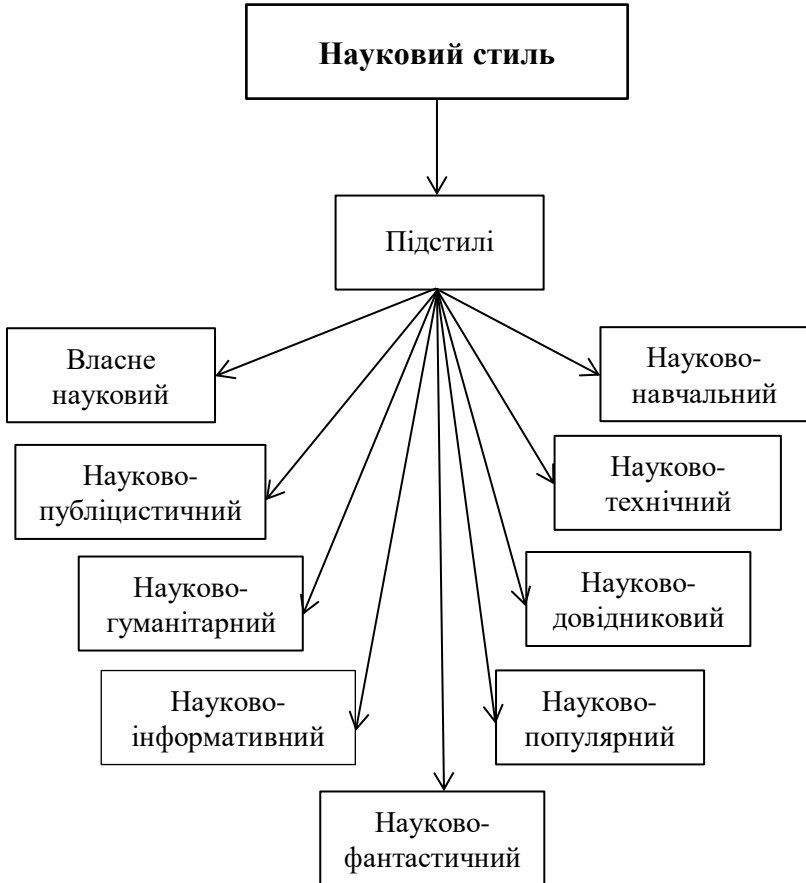

РИСУНОК 1

Етапи роботи над науковим текстом

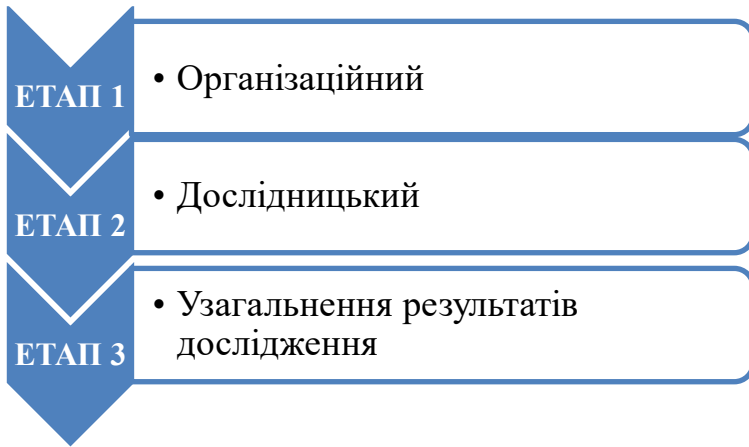

РИСУНОК 2

Види наукової роботи

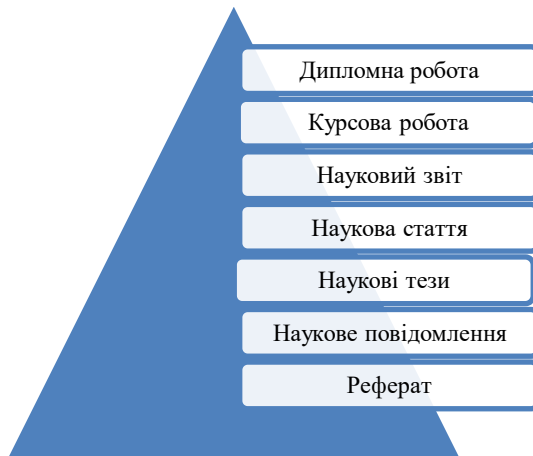

РИСУНОК 3

Складники академічної доброчесності

РИСУНОК 4

Академічна свобода в ЗВО

РИСУНОК 5

Основні прояви академічної нечесності

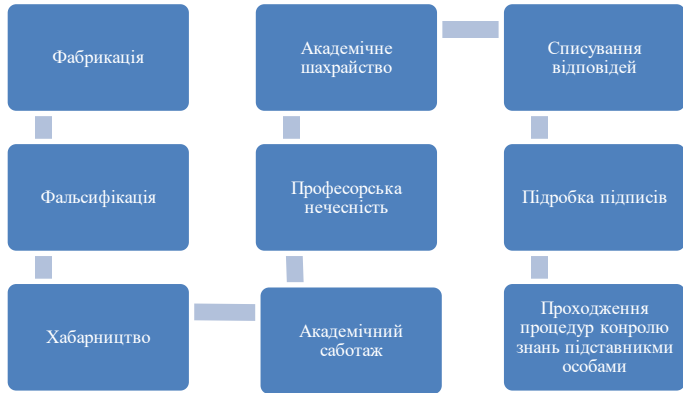
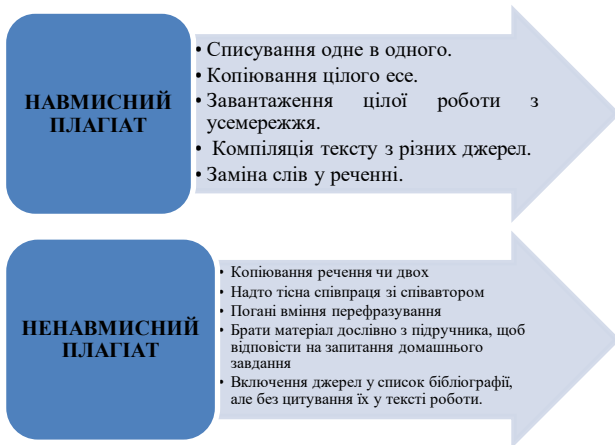

РИСУНОК 6

Навмисний та ненавмисний плагіат

Навчальне видання

Рускуліс Лілія – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Навчально-методичний посібник

Формат 60x84.1/16. Умовн. друк. арк. 9,1.

Тираж 100 прим. Зам. № 2701-02.

ВИГОТОВЛЮВАЧ

Поліграфічне підприємство СПД Рум'янцева Г. В.

54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1

Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.